

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΠΟΥΖΟΣ

Σέρρα

Η ψυχή του Πόντου

Μυθιστόρημα

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ: 50.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Σέρρα. Η ψυχή του Πόντου**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Γιάννης Καλπούζος
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αυδή
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Γιάννης Καλπούζος, 2016
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Gökhan Begen
© Φωτογραφιών εσωτερικού κασετίνας:
Vyacheslav Volkov, anatols/123RF
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2016

Πρώτη έκδοση: Απρίλιος 2016, 50.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1533-8
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1534-5

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΠΟΥΖΟΣ

Σέρρα

Η ψυχή του Πόντου

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΠΟΥΖΟΥ

Το νερό των ονείρων, ποίηση, Ελληνικά Γράμματα 2000

Μεθυσμένος δρόμος, μυθιστόρημα,
Ελληνικά Γράμματα 2000

Στίχοι 18 τραγουδιών στο παιδικό θεατρικό έργο

Ο Τρουφεράκανθος, της Ελένης Πριοβόλου,
Ελληνικά Γράμματα 2001

Μόνο να τους άγγιζα, διηγήματα, Κέδρος 2002

Το παραμλητό των σκοτεινών θεών,
ποίηση, Ίκαρος 2006

Έρωτας νυν και αεί, ποίηση, Ίκαρος 2007

«*Ο Λευτέρης*», διήγημα στο συλλογικό έργο

Τέλος καλό, όλα καλά, Καστανιώτης 2012

Ουρανόπετρα: Η δωδέκατη γενιά, μυθιστόρημα,
Μεταίχμιο 2013

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

Ό,τι αγαπώ είναι δικό σου, μυθιστόρημα, 2014

Ιμαρέτ: Στη σκιά του ρολογιού, μυθιστόρημα,
δεύτερη έκδοση, 2015

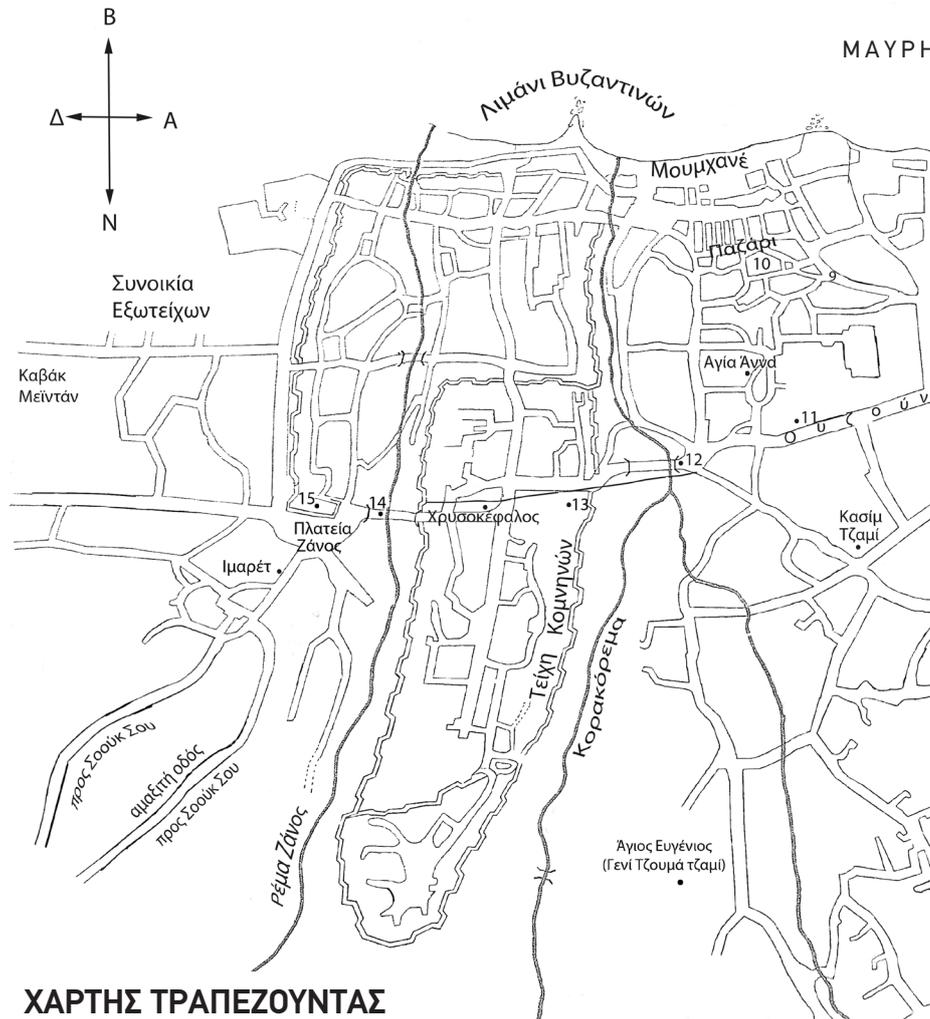
Σάος. Παντομίμα Φαντασμάτων, μυθιστόρημα,
δεύτερη έκδοση, 2015

Ιμαρέτ 1: Οι δυο φίλοι και ο παππούς Ισμαήλ,
εφηβικό μυθιστόρημα, 2015

Άγιοι και δαίμονες, μυθιστόρημα, δεύτερη έκδοση, 2015

Ιμαρέτ 2: Φάρσες, πόλεμος και όνειρα,
εφηβικό μυθιστόρημα, 2016

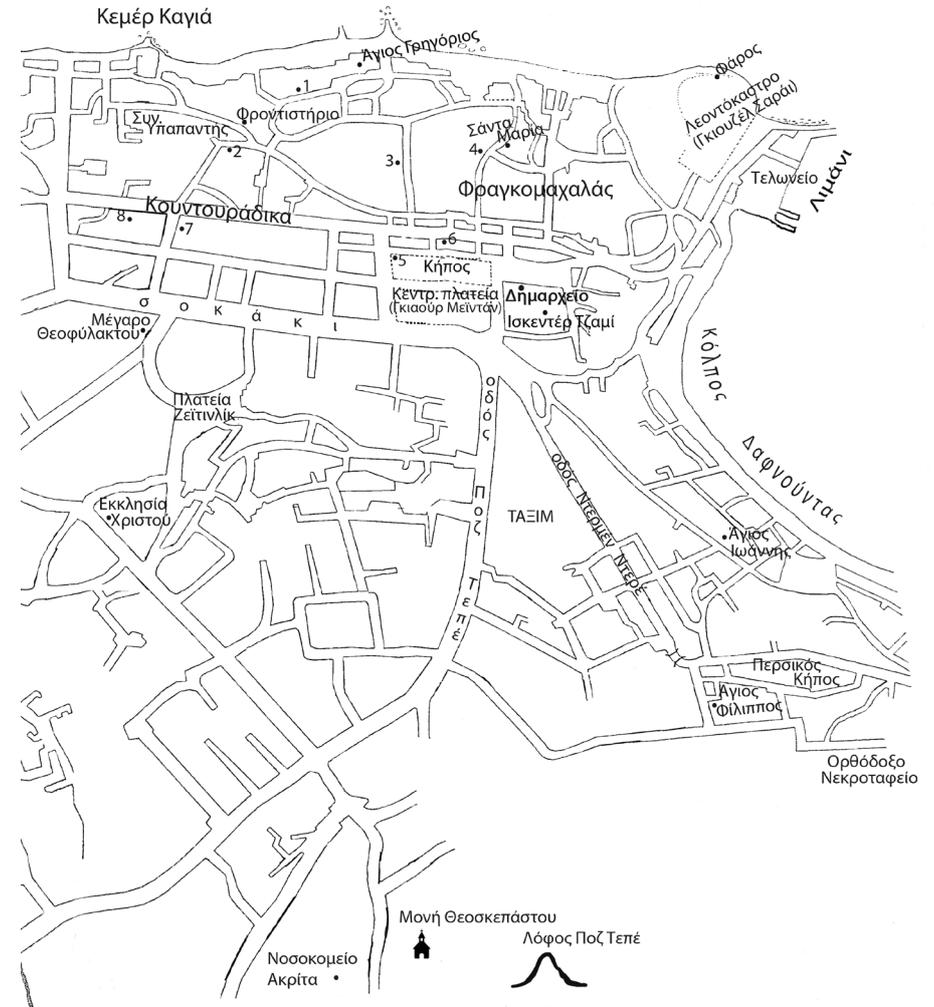
*Στην Ντίνα, την αδελφή μου,
που άναψε το πρώτο φιλίλι γι' αυτό το βιβλίό.*

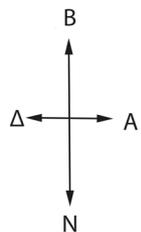

ΧΑΡΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

1. Μητρόπολη	9. Σεμελτσιλέρ Πασί σοκάκι
2. Παρθεναγωγείο	10. Χάνι Παρασκευά, Μπεζεστένι, Τσαρσί τζαμί
3. Θέατρο Θεοφύλακτου	11. Ευαγγελίστρια
4. Οικία Μισιριάν	12. Γέφυρα Ταμπάκ Χανέ
5. Καφενείο Τεφίκ	13. Διοικητήριο
6. Ελληνικό Προξενείο	14. Γέφυρα Ζιντάν
7. Αρμένικο σχολείο και εκκλησία	15. Βροντόκαστρο-Πύργος Φυλακών

ΘΑΛΑΣΣΑ

1. Μεσαρέα
2. Όλασσα, Μ. Περιστερέωτα, Λιβάδια, Βασινόνη
3. Τζεβιζλίκ, Ματσούκα
4. Τιμερά, Μούζενα, Αε-Φωκάς, Παλλαδάντων, Μασούρα, Σίσια, Σταυρίν, Χάραβα
5. Τεκέ, Βαούκ Νταγ
6. Τσερταί

ΧΑΡΤΗΣ ΠΟΝΤΟΥ

Κοκκίνισε το ποτάμι!» έκραξε ο Γαληνός.
Ο Πάντζιος κωπηλατούσε με αργές κινήσεις, κοιτάζοντας ίσια μπροστά, και δεν του 'δωκε σημασία.

«Και κοκκινίζει πιότερο!»

Στράφηκε ο Πάντζιος, έτοιμος να τον περιγελάσει. Να του πει ότι θόλωσαν τη σκέψη του τα γράμματα κι οι μυθιστορίες που διάβαζε και θωρεί ονείρατα ξυπνητός. Σουλουπώνοντας, βεβαίως, κατά το δυνατόν τη χοντροκοπιά των λόγων του, καθώς ήταν στη δούλεψη του νονού του Γαληνού κι όφειλε να δείχνει το ανάλογο σέβας.

Ωστόσο, ρίχνοντας το βλέμμα στις εκβολές του ποταμού Πυξίτη ή Δαφνοπόταμου, άνοιξε τα μάτια διάπλατα. Όπως σαστίζει κανείς με τ' απρόσμενα της ζωής.

«Τι στο διάολο!» αναφώνησε.

Κατόπιν βάλθηκε να λάμνει με κατεύθυνση προς την ακτή, ώσπου προσάραξε η βάρκα στον αμμόδη βυθό.

«Πάω να δω τι συμβαίνει. Έχε τον νου σου!» τον ορμήνεψε, και πήδηξε στο νερό.

Βγήκε στην παραλία, στάθηκε λίγο στις εκβολές του ποταμού κι ύστερα προχώρησε με γοργά βήματα πλάι στην όχθη, ωστόσο τον έκρυψαν τα λιγοστά πλατάνια κι οι ιτιές.

Με τούτη τη σκηνή άρχισε να μου διηγείται ο Γαληνός Φιλονίδης τη ζωή του. Την ιστορία του αποφάσισα να τη με-

ταφέρω στο χαρτί. Γιατί άραγε; Ρώτησα αμέτρητες φορές τον εαυτό μου κι η απάντηση ήταν πάντα η ίδια: Για να τον γνωρίσω καλύτερα πατώντας χνάρι στο χνάρι σε κάθε βιώμά του. Κι ακόμη, επειδή θαρρώ ότι θα ωφεληθούν πολλοί απ' τα πάθη και τα παθήματά του. Όσον αφορά ποιος είμαι εγώ που σας τα αφηγούμαι, θα 'ρθει η στιγμή να το αποκαλύψω.

Είχαν ταξιδέψει την προηγούμενη στη Χότση, το άλλοτε χωριό Κύμينا, προκειμένου να προμηθευτούν λεπτοκάρυα. Φημιζόταν η περιοχή για τα στρογγυλά λεπτοκάρυα, τα φουντούκια εκ της τουρκικής, και κρατούσαν οι παραγωγοί μπόλικες ποσότητες στ' αμπάρια τους απ' τη σοδειά του περασμένου χρόνου. Αιτία η αναστάτωση που προκάλεσε στις αγορές ο Ευρωπαϊκός Πόλεμος, ο μετέπειτα ονομαζόμενος Πρώτος Παγκόσμιος, και το γεγονός ότι από τον Νοέμβριο του 1914 τάχτηκε στο πλευρό της Γερμανίας και η Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Μία ώρα απέιχε η Χότση απ' την Τραπεζούντα κι αντί της πεζοπορίας επέλεξαν τη βάρκα του Πάντζιου, ώστε το επόμενο πρωί να δοκιμάσουν την τύχη τους στις εκβολές του ποταμού όπου συγκεντρώνονταν πλήθη φαριών. Παρά το τεταμένο κλίμα των ημερών ήθελε ο Γαληνός να ζήσει αυτή την εμπειρία. Ίσως να τον βοηθούσε και να ξεπεράσει τον ζόφο που βασάνιζε την ψυχή του. Εξάλλου τον συγκινούσε η ιδέα να βρεθεί στη γενέθλια γη του Σεβαστού Κυμινήτη, του επιφανέστερου Τραπεζούντιου λόγιου του 17ου αιώνα.

Ολοκλήρωσαν την εμπορική δοσοληψία, διανυκτέρευσαν στον Αιγιαλό, ένα από τα χωριά της περιοχής Χότση, και το χάραμα κίνησαν για τις εκβολές του Πυξίτη στα ανατολικά της Τραπεζούντας. Όμως έξω απ' το λιμανάκι εντόπισε ο Πάντζιος ένα σμάρι σκουμπριά κι έριξαν εκεί το δίχτυ. Ίσα-με είκοσι οκάδες ανέσυραν και βάλθηκαν να ξεφαιρίζουν επι-

τόπου. Αυτός ήταν κι ο λόγος που καθυστέρησαν και πλησίαζε δέκα το πρωί όταν παρέπλεαν στις εκβολές του Πυξίτη.

Αναρωτιόταν ο Γαληνός τι μπορούσε να σημαίνει το κόκκινο χρώμα του ποταμού, ώσπου στο βάθος της ακτής φάνηκε να επιστρέφει τρέχοντας ο Πάντζιος. Αστείος φάνταζε με το παράξενο σουλούπι του. Προεξείχαν παράταιρα απ' το κοντό του κορμί τα τεράστια χέρια και τα μακριά του ποδάρια, και το κεφάλι του στεκόταν θαρρείς δίχως λαϊμό. Όλα ατσούμπαλα πάνω του. Ακόμη και τα πεπλατυσμένα του αυτιά, η ωσάν μελιτζάνα μύτη και το θεόρατο στόμα του.

Όρμησε ο Πάντζιος τσαλαβουτώντας με μεγάλες δρασκελιές στη θάλασσα, έσπρωξε τη βάρκα να ξεκολλήσει απ' την άμμο και πήδηξε στην πρύμνη της. Αλαφιασμένος έπιασε να κωπηλατεί με δύναμη, ενώ το λαχάνιασμα δεν του επέτρεπε ν' αρθρώσει λέξη. Τον βάραιναν και τα σαράντα επτά του χρόνια.

«Εσφαξαν τους Αρμένιους!» πήρε επιτέλους να λέγει κοιτανασαίνοντας. «Στην αρχή θωρούσα ολοκόκκινο το ποτάμι και κατόπιν μακελεμένα κορμιά. Σκόρπια εδώ κι εκεί να τα παρασέρνει το ρεύμα. Όσο ζύγωνα στην πέτρινη γέφυρα, τόσο αβγάτιζαν. Γυναίκες, άντρες, γέροι, γριές, κεφάλια να τα γυροφέρνει το νερό, ξεκοιλιασμένοι, κομμένα χέρια και ποδάρια. Νίλα! Τόλμησα να κοντέψω ως τα εκατό μέτρα απ' το γιοφύρι. Φαντάροι και τσέτες* σύναζαν τους σκοτωμένους και πετούσαν δεκάδες μαζί σε λάκκους δώθε κείθε. Δεν ξανάδαν τα μάτια μου τέτοιο πράμα! Να προλάβουμε να φύγουμε πριν μας τύχει κανένα κακό!»

«Μα η διαταγή έγραφε ότι θα τους εκτοπίσουν».

«Άσε τι έγραφαν, εδώ μιλάνε οι πεθαμένοι. Μακελεμένα

* Άτακτα σώματα ενόπλων, ληστοσυμμορίες, πολλές φορές συνεργάζονταν ή καθοδηγούνταν από τον οθωμανικό στρατό και τους τοπικούς άρχοντες.

κορμιά, σου λαλώ, παντού! Πεντακόσιοι, χίλιοι, δεν ξεύρω. Γιόμισε το ποτάμι κι οι όχθες. Σ' ορμηλεύω να μη βγάλεις άχνα πουθενά. Άσε να μαθευτεί από άλλους».

Με τον φόβο να τους τρώει τα σωθικά έπλευσαν μέχρι το λιμάνι της Δαφνούντας. Τράβηξε ο Πάντζιος τη βάρκα στην ακτή, φορτώθηκε το καλάθι με τα φάρια κι ανηφόρισαν στο λιθόστρωτο σοκάκι.

Η πόλη έδειχνε άδεια και άγρια. Στους δρόμους ελάχιστοι οι άνθρωποι και τα ζωντανά κι απλωνόταν παντού ησυχία. Θαρρείς κι όλοι αποφάσισαν να χαμηλώσουν τους τόνους ή να σωπάσουν. Ήταν κι ολοφάνερη η απουσία των Αρμενίων. Μόνη έντονη παρουσία οι φρουρές στρατιωτών και χωροφυλάκων σε κάθε σταυροδρόμι.

Προσπερνώντας το Ισκεντέρ Πασά τζαμί ο Πάντζιος έκοψε αριστερά για τη συνοικία Θεοσκεπάστου, ν' αφήσει την φαριά στο σπίτι του κι ύστερα να κατέβει στη βιοτεχνία. Ο Γαληνός συνέχισε κατά το Γιαουόρ Μείντάν, την κεντρική πλατεία και μαζί Δημόσιο Κήπο· ο πάλαι ποτέ χώρος του ιπποδρόμου επί Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας. Εκεί έδρευε το Δημαρχείο και κατέληγαν ή ξεκινούσαν τα कारαβάνια από και προς την Περσία.

Έξω απ' το Δημαρχείο στέκονταν κάμποσοι χωροφύλακες, προσδίδοντας αιμάτινο χρώμα στην ατμόσφαιρα με τις κόκκινες στολές τους κι αυξάνοντας την ανησυχία του Γαληνού. Βόρεια, στην είσοδο του τρίπατου Ελληνικού Προξενείου, δε φαινόταν ψυχή.

Διέσχισε τον κήπο και την πλακόστρωτη πλατεία, η οποία ήταν περιτριγυρισμένη από χάνια, ξενοδοχεία, προξενεία και καταστήματα με ευρωπαϊκά είδη, ενώ αποτελούσε τον κύριο τόπο περιπάτου για Ρωμιούς και Φράγκους. Αντίκρου, και κάπως διαγωνίως απ' το Δημαρχείο, ορθωνόταν το ξενοδοχείο Γκιουνές του Τεφίκ, με τον Μπουγιούκ Καφενέ στο ισόγειο. Μπήκε στην απλόχωρη και πολυτελή αίθουσα, περιέφερε το

βλέμμα και μην εντοπίζοντας ανάμεσα στους θαμώνες κανέναν γνωστό του Ρωμιό αποχώρησε.

Με τις σκέψεις του να στροβιλίζονται πορεύτηκε στον δρόμο των Κουντουράδικων και κοντοστάθηκε έξω απ' την τράπεζα του Καπαγιαννίδη. Πλάι του διάβαιναν δυο σαρικοφόροι Λαζοί.

«Τα κριθάρια θερίστηκαν, απομένουν τα σιτάρια», κάγχασε ο ένας.

Συμβολικά φάνταζαν τα λόγια του. Τι εννοούσε;

«Πήραν πολλούς Αρμένιους και στο Χαμσίκιοϊ. Θα στομώσουν τα μαχαίρια!» πρόλαβε ν' ακούσει και τον δεύτερο προτού απομακρυνθούν.

Τα κριθάρια αποκαλύφθηκε ποιοι ήταν, οι Αρμένιοι. Τα σιτάρια;

Ο Γαληνός ρίγησε και τάχυνε τον βηματισμό του. Στο τέλος του δρόμου κοίταξε προς την αρμένικη εκκλησία της Παναγίας Θεοτόκου και τη γύρωθε γειτονιά. Μπουλούκια χωροφύλακες στέκονταν στις γωνίες κι άλλοι σφράγιζαν με αλυσίδες, κλειδωνιές και βουλοκέρι τα σπίτια και τα μαγαζιά των Αρμενίων.

Προχώρησε στο Σεμελτσιλέρ Πασί σοκάκι και στα τριάντα σαράντα μέτρα χώθηκε στο τυπογραφείο των Μιχαηλίδη-Συμεωνίδη. Να ενημερωθεί περί των γεγονότων και να μοιραστεί τις εκτιμήσεις του με όσους Έλληνες σύχναζαν εκεί, προτού τραβήξει για τη συνοικία της Υπαπαντής.

2

Σας ιστορώ για τον Γαληνό Φιλονίδα, όμως επιβάλλεται να φωτίσω ολίγο και τα πρόσωπα που δέθηκαν μαζί του. Ήθελα και τούτα να τα γνωρίσω βαθύτερα. Γιατί, αν δεν ειςχωρήσεις στην ψυχή του άλλου, ξένος παραμένεις κι εκείνος αλαργινός για σένα.

Την Κυριακή, στις δεκατρείς Ιουνίου 1915*, η Ταλίν με τη μάνα της μαγεύρευαν στην εξωτερική κουζίνα του σπιτιού, ενώ η γιαγιά και ο πάππος της κουβέντιαζαν στη στενόχωρη αυλή. Απρόσμενα εμφανίστηκε ο πατέρας της. Χλωμός φαινόταν κι αναστατωμένος.

«Νωρίς γύρισες», σχολίασε η γυναίκα του, η Σάρα.

«Τελικά μας εξορίζουν...»

Επειδή, σύμφωνα με την ανακοίνωση της Νεοτουρκικής κυβέρνησης, οι Αρμένιοι παρασύρθηκαν από ανατρεπτικές ιδέες και τόλμησαν να ενωθούν στον πόλεμο με τους εχθρούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποφασίστηκε να εκτοπισθούν προς τα ενδότερα εδάφη. Τους έδιναν πέντε ημέρες προθεσμία να ετοιμαστούν και δικαιούνταν να πάρουν μαζί τους οτιδήποτε μπορούσαν, μα όχι και να πουλήσουν τα υπάρχοντά τους, τα μαγαζιά και τις κατοικίες τους. Διαβεβαίωναν, δε, οι Αρχές πως κατά τη διαδρομή θα φιλοξενού-

* Οι ημερομηνίες ακολουθούν το Ιουλιανό (παλαιό) Ημερολόγιο.

νταν σε χάνια και θα φρόντιζαν για την ασφάλειά τους από τυχόν ληστείες.

Η είδηση τάραξε όλη την οικογένεια, καθώς σύντομα κατέφτασαν και οι τρεις αδελφοί της Ταλίν. Έδειχναν κι αυτοί έκπληκτοι, παρότι τον τελευταίο καιρό διαδίδονταν συγκεχυμένες πληροφορίες για τον εξορισμό των Αρμενίων του Ερζερούμ, του Μπαϊπούρτ και της Αδριανούπολης της Θράκης, που όμως φάνταζε πολύ μακριά. Όπως φαντάζει αλαργινό ό,τι απευχόμαστε κι όποιο κακό δε χτυπά απευθείας τη δική μας πόρτα.

Το ξάφνιασμα και την ταραχή διαδέχτηκε η βαριά θλίψη. Την επέτειναν και οι κραυγές των τελάληδων που έπιασαν να ειδοποιούν διά στόματος τον ξετοπισμό των Αρμενίων.

Ωστόσο, τούτο ήταν μόνο η αρχή. Το ίδιο απόγευμα χωροφύλακες και στρατιώτες, περιδιαβαίνοντας στην Αρμένικη συνοικία, συνέλαβαν αρκετούς νέους και γεροδεμένους άντρες, μεταξύ των οποίων και τα τρία αδέλφια της Ταλίν και τον πατέρα της. Τριακόσια άτομα συνολικά. Τα επιβίβασαν σε μαούνες κι έπλευσαν δυτικά προς τα Πλάτανα. Έκτοτε δεν τους ξαναείδαν. Την επομένη έμαθαν ότι στα μισά της διαδρομής τούς κύκλωσαν με βενζινακάτους εκατοντάδες τσέτες και χωροφύλακες, τους πυροβόλησαν και στη συνέχεια πέταξαν τα κορμιά τους στη θάλασσα. Μονάχα ένας γλίτωσε, ο μεγάλος αδελφός της Ταλίν, ο οποίος κολύπησε μέχρι τη Δαφνούντα. Διηγήθηκε εκεί όσα συνέβησαν, μα στο σπίτι δεν πρόλαβε να στραφεί. Τον εντόπισαν οι χωροφύλακες στο λιμάνι και τον δολοφόνησαν.

Η οδύνη της εναπομείνας φαμίλιας συναγωνιζόταν την απόγνωση για τη δική τους τύχη, όπως άλλωστε κι ολόκληρη την αρμένικη κοινότητα Τραπεζούντας. Προσέτρεχαν οι πρόκριτοι στον Έλληνα μητροπολίτη Χρύσανθο να παρέμβει για τη σωτηρία τους, συμβουλευόνταν τους επικεφαλής των εθνικών τους ενώσεων Χιντζάκ και Τασναξιούν, υπέβαλλαν

υπομνήματα στη διοίκηση δηλώνοντας αφοσιωμένοι στο οθωμανικό κράτος κι επισκέπτονταν τον μουφτή και σημαίνοντες μουσουλμάνους. Όλα μάταια. Ο οργανωτής της επιχείρησης εξορισμού των Αρμενίων και Γενικός Γραμματέας του Νεοτουρκικού Κομιτάτου στην Κωνσταντινούπολη γιατρός Μπααντίν μπέης, που κατέφτασε επί τούτου στην πόλη, δεν άφηγε κανένα περιθώριο ακύρωσης της απόφασης. Ομοίως και ο μόνιμος αντιπρόσωπος των Νεότουρκων Ναήλ μπέης.

Δυο μέρες αργότερα πληροφορήθηκαν ότι σκότωσαν τον Αρμένιο επίσκοπο Τραπεζούντας και μαζί εκείνον του Ερζερούμ, τους οποίους κάλεσαν να μεταβεί ο ένας στο στρατοδικείο της επισκοπής του άλλου και τους συνέλαβαν στην περιοχή της Αργυρούπολης.

Την παραμονή του εκτοπισμού, στις δεκαοκτώ Ιουνίου, πολλές Αρμένισσες πάσχισαν να παραδώσουν τις κόρες και τα μικρά αγόρια τους στη Μητρόπολη των ορθοδόξων. Λιποθυμούσαν οι μανάδες, τις συνέφερναν με αιθέρα, ρέκαζαν στον περίβολο του μεγάρου, ικέτευαν, ώσπου δέχτηκαν περί τα σαράντα κορίτσια και αγόρια.

Την ίδια ώρα η Σάρα ζύμωνε, έψηνε ψωμί κι ετοίμαζε ό,τι θα κουβαλούσαν στη ράχη τους. Υποζύγιο δεν είχαν για να φορτώσουν παραπανίσια πράγματα, ούτε χρήματα να προβούν σε αγορά. Μαθαίνοντας για την παράδοση των υπόλοιπων κοριτσιών στην ελληνική Μητρόπολη, ξαστέρωσε ο νους της απ' τις έγνοιες και την οδύνη που της επέφερε ο χαμός των γιων και του άντρα της. Πανέμορφη καθώς ήταν η Ταλίν, δροσοσταλιά της άνοιξης, θα κακοπάθαινε στην εξορία απ' τις ορέξεις της συνοδευτικής φρουράς κι όχι μόνο.

Αλαφιασμένη κίνησε σε λίγο με την κόρη της για τη Μητρόπολη. Θα προλάβουμε; αναρωτιόταν και βίαζε την Ταλίν να προχωρήσει ταχύτερα. Ζυγώνοντας στο Ελληνικό Παρθεναγωγείο, τους έφραξε τον δρόμο ένας χωροφύλακας. Νέος, καμιά τριανταριά χρόνων, αλλά με φάτσα αποκρουστική, γερα-

κομύτης και με σουλούπι θεόρατο. Δίπλα του έστεκε κι άλλος, με ποντιακή βράκα, ψηλός και λιγνός σαν τηλεγραφόξυλο.

«Πού πάτε;» ρώτησε με άγριο ύφος ο χωροφύλακας.

Η Σάρα τα 'χασε και δεν άρθρωσε λέξη. Εκείνος προσηλωθήκε εκστασιασμένος στην Ταλίν.

«Κρίμα να τη φάει το χώμα τέτοια ομορφιά. Δίκιο δεν έχω, Αχμέτ;» βρυχήθηκε, δίχως να ξεκολλήσει τα μάτια απ' το κορίτσι. Ύστερα απευθύνθηκε στη Σάρα: «Δώσε την σε μένα να γλιτώσει».

Χωρίς κι η ίδια να ξέρει πώς ορθώθηκε μέσα της η δύναμη, άρπαξε την Ταλίν απ' το χέρι και ρίχτηκαν στην τρεχάλα. Πίσω τους ξαμολήθηκε κι ο δυσκίνητος χωροφύλακας. Έπιασε η Σάρα και να καλεί σε βοήθεια, ενώ έστριβε διαρκώς στα στενά και πολυδαίδαλα σοκάκια.

Σιμά στον ναΐσκο Ευαγγελίστρα Κανδήλη των ορθοδόξων ήσαν συγκεντρωμένοι κάμποσοι Αρμένιοι κι άθελά τους ανέκοψαν τη φόρα του χωροφύλακα. Ανάμεσά τους κι ο μουχτάρης, ή άλλως πως πρόεδρος της κοινότητάς τους.

Έπεσε πάνω του η Σάρα εκλιπαρώντας τον να τους συμπαρασταθεί. Εκείνος τις καθησύχασε και προχώρησε χαμογελαστός προς τον χωροφύλακα που έστεκε παρέκει κοιτανασαίνοντας.

«Εφέντη, τσαούς Χαμζά Χαφίζ!» τον προσφώνησε. «Σε τι μπορώ να εξυπηρετήσω;»

Η Σάρα δεν περίμενε περισσότερο και συνέχισαν το πιαλητό, ωστόσο αμπαρώθηκαν στο σπίτι. Πλέον το όνειρο της Μητρόπολης είχε πετάξει. Να επιχειρήσουν από άλλη διαδρομή, ούτε να το σκεφτεί. Της έδενε ο φόβος τα πόδια. Πήρε ανάσα και βάλθηκε να μάχεται με τις ετοιμασίες.

Έδυε ο ήλιος, όταν δένοντας έναν μεγάλο μπόγο έριξε μια το βλέμμα στα ηλικιωμένα πεθερικά της και μια στην Ταλίν, η οποία έπαψε να τη βοηθά και στεκόταν στο παραθύρι. Το φως και τα χρώματα του δειλινού έλουζαν το πρόσωπό της

κι ήταν σάμπως να τα γεννούσε η ίδια. Θαρρείς και τη ζωγράφισε με τα χέρια Του ο Θεός.

«Ετοιμάσου, σε λίγο φεύγουμε!» της είπε.

«Για πού; Χαράματα δε διάταξαν να συναχτούμε στο Γκιαούρ Μείντάν; Κι άμα παραμονεύει ο χωροφύλακας;»

«Δε σ' έχω για τον κοκκινόκωλο», αποκρίθηκε η Σάρα, όπως έλεγαν τους χωροφύλακες ένεκα του χρώματος των στολών τους, και της εξήγησε τι μηχανεύτηκε.

Η Ταλίν άκουγε τρομοκρατημένη. Δε συμφωνούσε, όμως αντίρρηση δεν τόλμησε να φέρει στη μάνα της.

Σουρουύπωνε σαν βγήκαν ξανά. Παρατήρησε η Σάρα τριγύρω και, διαπιστώνοντας ότι κανείς δεν κυκλοφορούσε στο σοκάκι, διήνυσαν γρήγορα περί τα εκατόν πενήντα μέτρα. Εκεί σταμάτησε, κοίταξε δεξιά αριστερά, έσπρωξε μια ξύλινη αυλόπορτα και τράβηξε την Ταλίν ξοπίσω της. Διέσχισαν τη δεντροφυτεμένη αυλή και χτύπησε την πόρτα του μικρού μονόπατου σπιτιού. Μην παίρνοντας απολογία, έστριψε το πόμολο. Αν και σπανίως συνήθιζε κάποιος να κλειδώνει, έδειξε ν' ανακουφίζεται μόλις άνοιξε το θυρόφυλλο. Μπήκαν, κι απίθωσε καταγής το δέμα με τα ρούχα και τα τρόφιμα.

«Μείνε κι εσύ, φοβάμαι», την ικέτευσε η Ταλίν.

«Παρακάλα τον Θεό να κρύψει εσένα. Είναι καλόφυχος, μα μπορεί να φοβηθεί. Μέχρι να φανεί, τσιμουδιά! Ούτε ν' ανάψεις λάμπα. Εγώ, ό,τι γράφει η μοίρα μου θα το πάθω. Έχω και τους γέρους, ποιος θα τους φροντίσει;»

Μήτε την αγκάλιασε, μήτε τη φίλησε, μήτε άλλη κουβέντα τής είπε. Πνιγμένη στο βουβό της κλάμα έκλεισε σιγανά την πόρτα και απομακρύνθηκε με ανάλαφρα βήματα.

Η Ταλίν απόμεινε μονάχη στη σκοτεινή κάμαρα. Κολλώντας και σέροντας την πλάτη στον τοίχο έφτασε ως τη γωνιά. Εκεί γονάτισε και μαζεύτηκε κουβάρι.

Βασανιστικά κυλούσαν οι ώρες. Με τον φόβο, τη θλίψη και την αγωνία θαρρείς να κόβουν κομμάτια απ' τη σάρκα

της. Κι ολοένα μουρμούριζε σαν προσευχή τέσσερις λέξεις: «Κόρη Σάρας. Με κρύψεις». Όσπου βάρουναν τα βλέφαρά της κι αποκοιμήθηκε.

Προτού χαράξει, ξύπνησε απότομα. Γοερά κλάματα, φωνές και ακαθόριστες ομιλίες έρχονταν απ' τους γύρωθε μαχαλάδες. Ξεινούσαν οι ομόφυλοί της για το Μείντάνι, κι αν μπορούσε να δει θ' αντίκριζε τις φαμίλιες των Αρμενίων όλων των συνοικιών να βγαίνουν απ' τα σπίτια τους κουβαλώντας μπόγους, ζεμπίλια, τσουβάλια και καλάθια και ν' απαντιούνται με τους γείτονες. Να σμίγουν στη συνέχεια σε τρία ανθρώπινα ποτάμια και μαζί κάρα, κατάφορτα υποζύγια και άμαξες. Το ένα με κοίτη τα Κουντουράδικα, το δεύτερο το Ουζούν σοκάκι και το τρίτο την οδό που οδηγούσε προς τον λόφο Ποζ Τεπέ, ωστόσο εκβάλουν στο Γκιαούρ Μείντάν.

Κατόπιν επικράτησε απόλυτη ησυχία. Φώτισε αχνά ο τόπος και αχνότερα το δωμάτιο. Λιτό, μ' ένα ξύλινο κρεβάτι, γραφείο, ντουλάπα κι εκατοντάδες βιβλία στη βιβλιοθήκη, σε ράφια στους τοίχους και στοιβαγμένα καταγής. Εντυπωσιάστηκε κι απορρόφησαν τη σκέψη της. Πρώτη φορά έβλεπε τόσα βιβλία. Φοιτούσε κι η ίδια στο Αρμενικό σχολείο Λουσαβοζκάκ, απέναντι στην Ελληνική Λέσχη, όμως τέτοια εμπειρία δεν είχε ξανά. Της προξένησε εντύπωση και το περίεργο αντικείμενο που κρεμόταν από γάντζο μπηγμένο στο ταβάνι. Έμοιαζε με δερμάτινο σακί, αλλά δε νογούσε τι έκρυβε στο εσωτερικό του και σε τι χρησίμευε.

Σε λίγο άρχισαν ν' ακούγονται σποραδικά απ' τον λιθόστρωτο δρόμο περπατησιές, κροταλίσματα υποζυγίων και ομιλίες. Εργάτες, χαμάληδες, πλανόδιοι πωλητές, αγωγιάτες και υπάλληλοι τραβούσαν στις δουλειές τους, οι γέροι για το πρωινό σεργιάνι κι άλλοι ν' ανοίξουν τα καταστήματά τους. Η ζωή δεν έπαψε να κυλά για όλους.

Την πήραν τα κλάματα. Έκλαιγε τ' αδικοχαμένα της αδελφια και τον πατέρα της, για τον χωρισμό απ' τη μάνα της

και τους παππούδες και τα βάσανα που τους ανέμεναν στην προσφυγιά. Έκλαιγε και για τη δική της άγνωστη τύχη. Δεκαπέντε χρόνων κορίτσι ήταν η Ταλίν. Λουλουδοπέταλο σε τρικυμισμένη θάλασσα. Τι της έγγραφε η μοίρα; Πώς ανατράπηκε έτσι η ζωή τους; Γιατί;

Μαζεμένη στη γωνιά του τοίχου, μάταια πάσχιζε να καταλάβει σε τι έφταιξε η φυλή της. Να μπει στις ψυχές και στον νου των κακούργων που πρόσταξαν τούτο το έγκλημα. Δε χτυπούσε καρδιά στο στήθος τους; Δεν ένιωθαν πόσο πόνο προκαλούσαν;

Κι αυτός ο άνθρωπος, που τον περίμενε στιγμή τη στιγμή να φανεί, πώς θα της φερόταν; Θα την κρατούσε ή θα την παρέδιδε στους Τούρκους; Και πόσο καιρό θα την έκρυβε;

Γνώριζε το όνομά του και ό,τι της μολόγησε η μάνα της. Όμως ποτέ δεν τον είχε δει. Ούτε βρέθηκε ποτέ μονάχη οπουδήποτε με ξένο άντρα.

Έτρεμε κι έκλαιγε στη μισοσκότεινη κάμαρα, αγνοώντας κι όσα συνέβησαν πρωτότερα. Γεγονότα που, δίχως άλλο, θα επέτειναν τον φόβο και το βασάνισμά της.

Γιατί βγαίνοντας η μάνα και οι παππούδες της απ' το σπίτι με σκοπό να σμίξουν με τους λοιπούς Αρμένιους, αντίκρισαν μπροστά τους τον Χαμζά Χαφίζ, τον χωροφύλακα.

«Πού είναι η κόρη σου;» ήχησε, ίδιο μουγκρητό, η ερωτησή του.

Η Σάρα δεν αποκρίθηκε κι εκείνος έπιασε να της ρίχνει δυνατά χαστούκια. Μα πάλι δεν του απάντησε. Την άδραξε τότε απ' τα μαλλιά και την έσυρε στο σπίτι. Έφαχνε παντού σαν δαιμονισμένος, ωστόσο χωρίς αποτέλεσμα. Την τραβολόγησε μέχρι έξω, ξεθηκάρωσε το μαχαίρι, άρπαξε την πεθερά της και της το 'βαλε στον λαιμό.

«Μαρτύρα, ειδεμή τη σφάζω τώρα δα!»

«Την παρέδωσα στον δεσπότη», φώναξε η Σάρα.

Ο Χαμζά Χαφίζ έστεκε δίγνωμος. Να την πιστέφει ή όχι.

«Πότε, μωρή σκύλα;»

«Όταν σταμάτησες να μας κυνηγάς. Έκαμα τον γύρο απ' τα Κουντουράδικα και την άφησα στη Μητρόπολη των Ρωμιών. Εκεί πηγαίναμε εξαρχής».

Αμόλησε επιτέλους τη γριά κι έμπηξε το μαχαίρι στο ζωνάρι.

«Προχωράτε!» διέταξε. «Στη Μητρόπολη ή αλλού, όπου και να 'ναι, θα την ξετρυπώσω!»

Κάθε γυναίκα, γιαγιά, μάνα, αδελφή, ερωμένη, σύζυγος, φίλη, ακόμη και μια ωραία φευγαλέα παρουσία στον δρόμο ή οπουδήποτε αλλού, εισχωρεί στη ζωή των αντρών και αναμφίβολα την μπολιάζει, λιγότερο, περισσότερο ή καταλυτικά, με το θηλυκό άρωμα της ζωής. Μολαταύτα η ζωή γράφει ιστορίες που δε χωρούν σε τούτον τον συνοπτικό κανόνα.

Στις είκοσι εννέα Ιουνίου, η Φιλάνθη Ρωμυλίδη ατένιζε απ' το παράθυρο πέρα στ' ανοιχτό κι ολότελα ακύμαντο πέλαγος. Ήσυχη φάνταζε ν' απλώνεται στην πλαγιά του λόφου και η πόλη, η Ορντού ή Κοτύωρα. Κατάφερε η γαλήνη του τοπίου να μεταφέρεται στην ψυχή της κι ας την υπομέυαν τα πρόσφατα γεγονότα.

Ήταν δέκα μέρες πριν, χαράματα Σαββάτου, όταν αναστάτωσαν την ίδια και όλους τους κατοίκους της Ορντού οι φωνές, οι θρήνοι και οι κραυγές των Αρμενίων συμπατριωτών τους που οδηγούνταν στην εξορία. Συνάμα οι πυροβολισμοί των χωροφυλάκων, οι οποίοι σκότωσαν τον νεαρό και ενθουσιώδη γείτονά τους Πρόδρομο Παπαδόπουλο επειδή βοηθούσε αρμένικες οικογένειες να ξεγλιστρήσουν απ' τον κλοιό τους. Κατόπιν μαθεύτηκε και η σφαγή όσων εκτοπίστηκαν, αλλά και ο πνιγμός στ' ανοιχτά του λιμανιού πλειάδας γυναικών και παιδιών, επιτείνοντας την ανησυχία μεταξύ των Ελλήνων.

Όστόσο η ζωή φροντίζει να κλείνει γρήγορα τις πληγές, ιδιαίτερα αν δεν απειλείται και δε βάλλεται ευθέως ό,τι θεωρεί κανείς δικό του. Έτσι λειτουργούσε και ο συναισθηματικός κόσμος της Φιλάνθης κι ενός τμήματος των Ρωμιών της Ορντού. Γιατί ορισμένοι είχαν κι επιπρόσθετους λόγους ν' ανησυχούν, μια κι έκρυσαν Αρμενοπούλες κι επιδίωκαν να τις φυγαδέψουν στο εξωτερικό.

Ήσαν κι άλλοι, κυρίως ανάμεσα στα φτωχότερα στρώματα, που αγωνιούσαν για τους στρατευμένους άντρες των οικογενειών τους. Όσοι, δηλαδή, από την ηλικία των δεκαοχτώ μέχρι τα σαράντα πέντε δε διέθεταν χρήματα ή αρνήθηκαν να πληρώσουν το τίμημα εξαγοράς της θητείας όταν τους κάλεσαν στα όπλα με τη γενική επιστράτευση του Ιουλίου του 1914. Υπηρετούσαν αρχικά πολλοί Ρωμιοί στο πεζικό, στο ιππικό και στο πυροβολικό, είτε ως απλοί φαντάροι είτε κι ως αξιωματικοί. Όμως μετά την ταπεινωτική ήττα από τους Ρώσους στο Σαρίκαμισ στις αρχές του 1915 όλα άλλαξαν. Τους τοποθέτησαν στη συντριπτική τους πλειονότητα σε τάγματα εργασίας, τα διαβόητα Αμελέ Ταμπουρού, καθώς η συντριβή των οθωμανικών δυνάμεων αποδόθηκε στους άπιστους που δεν πολέμησαν γενναία κι ας είχαν λιποτακτήσει, κατά χιλιάδες, μουσουλμάνοι και χριστιανοί.

Ανησυχούσαν τα μέγιστα και όσοι έκρυσαν ανυπόταχτους ή δραπέτες απ' τα τάγματα εργασίας, αφού επικρέμονταν φοβερές ποινές για το σύνολο των στενών συγγενών.

Την οικογένεια Ρωμυλίδη δεν τη βάραινε άμεσα ο φόβος της στράτευσης, ούτε και των συνεπειών της. Ο σαρανταοκτάχρονος Ανδρόνικος απαλλασσόταν λόγω ηλικίας, ενώ έτερος αρσενικός δεν υπήρχε στη φαμίλια. Η κοκόνια Βικτωρία, προς μεγάλη απογοήτευση του κυρ Ανδρόνικου, γέννησε μονάχα κόρες, πέντε τον αριθμό.

Με δεδομένα όλα τούτα, η Φιλάνθη επανήλθε λίαν συντόμως σε ό,τι την απασχολούσε πριν από τα τραγικά γεγονότα

των Αρμενίων. Προπαντός στον επικείμενο γάμο της με τον Γαληνό Φιλονίδη τον Νοέμβριο. Θ' άλλαζε τότε ριζικά η ζωή της και πάσχιζε να φανταστεί το μέλλον της. Πώς θα ζούσε στο πλευρό ενός άντρα που ελάχιστα γνώριζε; Τον είχε δει μόνο τρεις φορές και πάντα με τους γονείς και τις αδελφές της να κάθονται δίπλα τους ή να στέκονται παρέχει. Έμπαινε και σε σκέψεις κοριτσίστικες, μια και μόλις έναν μήνα πριν πάτησε στα δεκαοκτώ. Τι θα συνέβαινε την πρώτη νύχτα του γάμου; Πώς θα μεταφράζονταν στην πράξη όσα έγραφαν τα γαλλικά ρομάντζα; Θα τον ερωτευόταν με πάθος; Για την ώρα επικρατούσε η ανασφάλεια έναντι οποιουδήποτε συναισθήματος κι ας ένοιθε γλυκό σκίρτημα φέρνοντας την εικόνα του Γαληνού στον νου της. Σε κάθε περίπτωση δεν μπορούσε να ισχυριστεί ότι την κυρίευε η αδημονία με την οποία ανέμεναν τον αγαπημένο τους οι ηρωίδες των μυθιστοριών.

Την απασχολούσαν κι άλλα ζητήματα όντας απόφοιτη του Ελληνικού Παρθεναγωγείου της Ορντού, το οποίο συστάθηκε μεν το 1912, όμως εκείνη είχε εκπαιδευτεί και πρωτύτερα κατ' οίκον από διδασκάλισσες. Κάτεχε τη γαλλική γλώσσα, τρόπους καλής συμπεριφοράς, ευρωπαϊκούς χορούς και πόσα ακόμη. Προσέτι τύγγανε μωσχαναθρεμμένη και από εύπορη οικογένεια, σε αντίθεση με τον Γαληνό ο οποίος προ ολίγων ετών περιήλθε στην προστασία του συνεταίρου του πατέρα της Όμηρου Σεμενιάδη. Κοντολογίς, θα στεκόταν εμπόδιο σε μια αρμονική και ειδυλλιακή σχέση η ταπεινή καταγωγή του; Θα διασφάλιζε την άνετη ζωή της; Και το τελευταίο, επειδή ο Γαληνός ξεκαθάρισε ότι δε σκοπεύει ν' ακολουθήσει τον τόσο προσοδοφόρο οικονομικά τομέα του εμπορίου.

Ασφαλώς κατά τις συναντήσεις τους ήταν άψογος. Ευγενέστατο, κομψό, νηφάλιο και συνεσταλμένο θα τον χαρακτήριζε. Διαβεβαίωνε περί αυτού κι ο συνέταιρος του πατέρα της, ο νονός του Γαληνού και μεσολαβητής στο προξενίο. Τη γοήτευε και το πάθος του για τη λογοτεχνία και η θέλη-

σή του να ενταχθεί ως καθηγητής στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ίσως με τον καιρό να τον έπειθε ν' ασχοληθεί παράλληλα και με το εμπόριο. Κι αν επέμενε στην άρνησή του, θα διαχειριζόταν η ίδια την προίκα της. Ήτοι, το ήμισυ του υποκαταστήματος της βιοτεχνίας επεξεργασίας λεπτοκαρύων στην Τραπεζούντα το οποίο ανήκε στον πατέρα της και θα το παραχωρούσε σ' εκείνη. Θα διαχειριζόταν και το υπόλοιπο μερίδιο, καθώς ο Όμηρος Σεμενιάδης υποσχέθηκε να το μεταβιβάσει στον Γαληνό.

Συνέχιζε ν' ατενίζει το πέλαγος κι ήλπιζε να λυθούν πολλά απ' τα ερωτήματα και τις αμφιβολίες της κατά την επίσκεψή τους στο Τσάμπασιν. Σκόπευε να ταξιδέψει σύμπασα η οικογένεια την επομένη στο ορεινό θέρετρο και μαζί ο Γαληνός που τον καρτερούσαν να φτάσει με πλοίο απ' την Τραπεζούντα. Λογάριαζε ότι θα τους δοθεί η ευκαιρία να μιλήσουν, να γνωριστούν καλύτερα και να βγουν οι δυο τους περίπατο στα καταπράσινα λιβάδια ή ανάμεσα στα έλατα και στα πεύκα. Και γιατί όχι, μπορεί να δοκίμαζε να τη φιλήσει όπως στα μυθιστορήματα. Ν' αφεθεί στο φίλημά του και κατόπιν να τον ερωτευτεί παράφορα.

Αγνάντευε ακόμη απ' το παράθυρο, όταν φάνηκε το αυστριακό ατμόπλοιο να προσεγγίζει το λιμάνι. Ευθύς η καρδιά της άρχισε να φτεροκοπά. Επειδή θα έβλεπε σε λίγο τον Γαληνό; Σήμαινε τούτο έρωτα;

Αυτόν που στέκεται αντίκρου σου δεν τον μαθαίνεις τρώγοντας ένα κομμάτι απ' το ψωμί που ζύμωσε κι έψησε στα χρόνια της ζωής του. Πρέπει να γευτείς μπουκιά την μπουκιά το ψωμί του ολάκερο, βήμα το βήμα ή, καλύτερα, κύμα το κύμα το διάβα της ζήσης του κι ό,τι σφιχταγκαλιάζεται μαζί του. Έτσι θωρείς καθάρια στην ψυχή του.

Μπαίνοντας ο Γαληνός στο σπίτι εκείνο το Σάββατο, στις δεκαεννέα Ιουνίου 1915, κάθισε στο γραφείο του και γύρισε κατά το παράθυρο δίχως να βλέπει πουθενά. Ούτε καν έριξε το βλέμμα τριγύρω στο δωμάτιο. Προβληματισμένος κι ανήσυχος ανέτρεχε στη συζήτηση με τους πέντε έξι Έλληνες τους οποίους συνάντησε στο τυπογραφείο των Μιχαηλίδη-Συμεωνίδη. Σύμφωνα με τις πληροφορίες τους είχαν εκτοπιστεί απ' την πόλη πέντε χιλιάδες Αρμένιοι προς τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις και υπολόγιζαν πως σφαγιάστηκαν στην πλειονότητά τους. Όσον αφορά τις εκτιμήσεις των περισσότερων συνέκλιναν στο συμπέρασμα ότι δε συντρέχουν λόγοι να φοβούνται οι Ρωμιοί, αν και κάποιοι υποστήριζαν το αντίθετο.

Πάσχιζε να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του. Ν' αναλύσει τα τραγικά γεγονότα σε συνάρτηση με την πολιτική των Νεότουρκων και την υφιστάμενη εμπόλεμη κατάσταση, ώστε ν' αποφανθεί για το μέλλον της ελληνικής κοινότητας με νη-

φαλιότητα. Όμως η συγκροτημένη του λογική κατέρρευε μπροστά στον ζόφο και το άλγος της ψυχής του.

Στρέφοντας το κεφάλι του, αντίκρισε την Ταλίν κουβαριασμένη στη γωνιά.

«Τι στο καλό!» αναφώνησε έκπληκτος, και πετάχτηκε όρθιος. «Τι ζητάς εδώ; Ποια είσαι; Πώς βρέθηκες στο σπίτι μου;»

Απ' τη μεριά του κοριτσιού δεν έλαβε καμιά απόκριση. Απεναντίας μαζεύτηκε πιο πολύ και σφήνωσε το κεφάλι στα γόνατα. Πλέον φαινόταν μόνο το μισό της πρόσωπο με τα μεγάλα μελιά της μάτια να τον κοιτούν φοβισμένα.

Ο Γαληνός την πλησίασε. Ωστόσο η εσωτερική του ταραχή δεν αντανακλούσε στην όψη του. Το 'χε χάρισμα τούτο από παιδί και φρόντισε να το καλλιεργήσει και να το ενδυναμώσει. Κοντολογίς, είτε ανήσυχος είτε θυμωμένος, η έκφρασή του παρέμενε μονίμως ήρεμη, γαλήνια.

Πρόσεξε τα ρούχα της και τον μικρό μπόγο στα πόδια της.

«Αρμένισσα είσαι;»

Η Ταλίν συνέχιζε να τον κοιτάζει, ανυψώνοντας μόνο τους βολβούς των ματιών.

«Δε μιλάς ελληνικά;»

«Κόρη Σάρας. Με κρύψεις», μάσησε ξέπνοα όσα τη δασκάλεψε η μάνα της.

«Της Σάρας;» επανέλαβε ο Γαληνός, θαρρείς για να το εμπεδώσει. «Και σ' άφησε εδώ χωρίς να με ρωτήσει; Με ποιο δικαίωμα; Γνωρίζεις πόσο επικίνδυνο είναι και για τους δυο μας; Γίνεται να σε κρύψω; Κι αν σε δει κανείς και το φανερώσει στους χωροφύλακες;»

Παρέθεσε κι άλλους λόγους που αιτιολογούσαν γιατί θ' απέβαινε ολέθρια η διαμονή του κοριτσιού στο σπίτι του, ωστόσο κατάλαβε ότι απλώς εξέφραζε φωναχτά τους φόβους του.

«Μήτε να επικοινωνήσουμε δεν μπορούμε», μουρμούρισε στο τέλος, και βηματίζε πάνω κάτω στην κάμαρα θέτοντας ερωτήματα στον εαυτό του και αναζητώντας απαντήσεις.

Πώς θ' αντιμετώπιζε το απρόσμενο και βαρύ φορτίο; Να την παραδώσει στις Αρχές; Δεν το άντεχε η ψυχή του, ούτε και το ήθος του. Να την κρατήσει; Άκρως επίφοβο και με απρόβλεπτες συνέπειες. Ήταν και ανεπίτρεπτο να φιλοξενεί ένα κορίτσι όντας αρραβωνιασμένος. Πέραν αυτών είχε υποσχεθεί στον νονό του και στα πεθερικά του να παραθερίσουν μαζί στο Τσάμπασιν στα τέλη Ιουνίου. Να την έκρυβε για λίγο; Μέχρι ν' αποφασίσει τι θα κάμει; Άλλη επιλογή δε διαφαινόταν.

«Σήκω», την προέτρεψε ήρεμα, και της έγνεψε να καθίσει στην καρέκλα πλάι στο γραφείο του.

Το κορίτσι σηκώθηκε δισταχτικά· όπως ανατέλλει αργά αργά ο ήλιος και υψώνεται στον ουρανό, υποτάσσοντας την πλάση με τη θερμότητα, τη λάμψη και το μεγαλείο του. Ο Γαληνός, θαρρείς και μόλις ξημέρωνε, απολάμβανε στιγμή τη στιγμή τον γλυκασμό της να ξεπροβάλλει. Τον μάγεψε, τον τόξευσε σε κάθε αχίλλειο πτέρνα του κι αδυνατούσε ν' αποστρέψει το βλέμμα. Δεκαπέντε χρόνων η Ταλίν, αλλά πλούμιζαν το κορμί της μεστωμένες οι χάρες και οι ομορφάδες.

Μονομιάς εσχάθη η παροιμιώδης ηρεμία του. Στο πρόσωπό του φέγγιζαν όσα έτρεμαν η λογική και η ηθική του. Ωσάν κουρδισμένος και πλαγιοπατώντας κάθισε στο γραφείο. Τούτο το συναίσθημα τον υπερέβαινε. Με κινήσεις που θύμιζαν σκαρί σε ταραγμένη θάλασσα έβγαλε την ταμπακιέρα, άναψε τσιγάρο και ρούφηξε με απληστία τον καπνό. Μπας και θολώσει ό,τι γήτευε με απόλυτο τρόπο την ύπαρξή του.

Η Ταλίν, κτήτορας πλέον των γεννημάτων της ψυχής του και ηγεμών των αοράτων, στάθηκε αντίκρου του. Λύγισε τη μέση και τα γόνατα, μην κατέχοντας καν τη σαρωτική της δύναμη, και τον κατάκαιγε απ' την καρέκλα.

«Εγώ, όνομα Ταλίν! Ξέρω τούρικικα», είπε, κι η φωνή της έσβησε όπως το σιγανό κύμα σε ανάβαθη αμμουδιά.

«Το εν ταις ψυχαίς κάλλος τιμιώτερον ηγήσασθαι του εν τω σώματι», απήγγειλε ο Γαληνός την περικοπή από το Συ-

μπόσιον του Πλάτωνα σε μια απόπειρα ν' ανακτήσει την αυτοκυριαρχία του. Ν' αντισταθεί αφυπνίζοντας το ήθος και τον λογισμό του εναντίον της επίθεσης της ομορφιάς που κυριέφε και κατείχε ωσάν στρατός τον μικρό του κόσμο.

Η Ταλίν απόμεινε να τον θωρεί απορημένη κι ανήσυχη, χωρίς να δύσει το μέλωμα απ' το πρόσωπό της. Όμοια με το άνοιγμα των λουλουδιών στο πρώτο αυγινό φως κι ας ταίριαζε η εικόνα πιότερο στον Γαληνό.

Καταφέροντας εντέλει να ισορροπήσει, τρόπον τινά, την εσωτερική του τρικυμία, έπιασαν να κουβεντιάσουν στα τούρκικα. Τα 'χε διδαχτεί η Ταλίν στο Αρμένικο σχολείο ως υποχρεωτικό μάθημα, όπως και τα Ελληνόπαιδα κατά τις επιταγές της Νεοτουρκικής κυβέρνησης, και μέσες άκρες μπορούσε να συνεννοηθεί. Του διηγήθηκε τα πρόσφατα δεινά της φαμίλιας της, ανέφερε την ανεπιτυχή προσπάθεια της μάνας της να την παραδώσει στη Μητρόπολη, την περιπέτεια με τον χωροφύλακα Χαμζά Χαφίζ κι απόσωσε εξηγώντας πώς βρέθηκε στο σπίτι του.

Ο Γαληνός απέφυγε να επαναλάβει πόσους κινδύνους σημαίνει η παρουσία της. Δεν ωφελούσε σε τίποτε να την τρομάξει περισσότερο. Περιορίστηκε μόνο να της επισημάνει να μη βγει για κανένα λόγο στην αυλή, ενώ της έδειξε την κουζίνα και την εσωτερική πόρτα που οδηγούσε στο κτισμένο κολλητά στον εξωτερικό τοίχο αποχωρητήριο. Ύστερα αναχώρησε κλειδώνοντας την αυλόπορτα. Δεν άντεχε άλλο να στέκει δίπλα της.

Μόλις ξεμάκρυνε απ' το εκτυφλωτικό της φως, η ιδέα να την εμπιστευτεί στη Μητρόπολη φάνταζε ιδανική λύση. Λογάριαζε να συναντήσει τον ίδιο τον μητροπολίτη Χρύσανθο και να του ζητήσει να τη θέσει υπό την σκέπη του. Συγχρόνως πρόβαλαν κι οι αμφιβολίες. Θα τον δεχόταν; Διατηρούσε ο Χρύσανθος φιλικές σχέσεις με τον νονό του, όμως ο ίδιος δεν ευτύχησε ποτέ να τον επισκεφτεί.

Διέσχισε τη συνοικία της Ύπαπαντής, πήρε κατόπιν το Ζαροσκέλ σοκάκι και κοντοστάθηκε μπροστά στο Φροντιστήριο. Το επιβλητικό κτίριο ορθωνόταν σε σχήμα Π στη βορινή και βραχύδη μεριά της πόλης και πίσω του απλωνόταν ο Εύξεινος Πόντος. Δυστυχώς, το τεσσάρων πατωμάτων προς τη θάλασσα και δίπατο απ' την αντίθετη μεριά κτίριο είχε πάψει να χρησιμοποιείται ως σχολείο. Και τούτο από τις είκοσι έξι Γενάρη 1915, όταν ρωσικά πλοία βομβάρδισαν αδιακρίτως την πόλη καταστρέφοντας κτίρια και σκοτώνοντας περί τους ογδόντα μουσουλμάνους και χριστιανούς. Τότε χτύπησαν δυο οβίδες και το Φροντιστήριο, το εκπαιδευτήριο-κόσμημα του Πόντου ολάκερου. Ευθύς διακόπηκαν τα μαθήματα του Γυμνασίου και του Δημοτικού και έναν μήνα αργότερα μετατράπηκε σε στρατιωτικό νοσοκομείο των Τούρκων.

Ήταν κι ο Γαλήνης απόφοιτος του Φροντιστηρίου και τον πλήγωνε η κατάσταση στην οποία περιήλθε. Συνάμα ανησυχούσε για τη δική του τύχη, καθώς υποσχέθηκε ο μητροπολίτης στον νονό του ότι από τη νέα σχολική χρονιά θα τον διορίσει καθηγητή ή έστω διδάσκαλο. Όμως πλέον αμφέβαλλε εάν θα επαναλειτουργήσουν τα σχολεία. Συνεπαγόταν κι ο διορισμός του έτερο καλό. Πέραν της ικανοποίησης του μέγα πόθου του να ενταχθεί στην εκπαιδευτική κοινότητα, θα εξασφάλιζε τη μόνιμη απαλλαγή του απ' τον στρατό. Σαράντα τέσσερις χρυσές οθωμανικές λίρες είχε στοιχίσει για την ώρα στον νονό του, περισσότερο απ' ό,τι ο ετήσιος μισθός ενός καθηγητή, και ουδείς γνώριζε τι θα συμβεί στο μέλλον. Όσον αφορά τη μόνιμη απαλλαγή των δασκάλων και των καθηγητών, συμφώνησε ο Χρύσανθος με τις τοπικές οθωμανικές Αρχές να καταχωριστούν ως διάκονοι των εκκλησιών για τους οποίους δεν ίσχυε η υποχρεωτική στράτευση.

Έριξε στο προαύλιο μια ματιά στο εκκλησάκι των Αγίων Πάντων, το οποίο ματαιώς έφερε την επιγραφή ΑΦΕΤΕ ΤΑ

ΠΑΙΔΙΑ ΕΡΧΕΣΘΑΙ ΠΡΟΣ ΜΕ, αποτίναξε τις νέες σκέψεις του και συνέχισε την πορεία του. Στο επόμενο σταυροδρόμι έκοψε αριστερά και στα πενήντα μέτρα φάνηκε το πεπαλαιωμένο κτίριο της Μητρόπολης.

Στην είσοδο τον σταμάτησε ο εύσωμος κλητήρας Φωστηρόπουλος. Ο δεσπότης, όπως τον ενημέρωσε, βρισκόταν στην εξοχική του κατοικία στο προάστιο Σουούκ Σου και την επαύριον θα χοροστατούσε στην εκκλησία του κοντινού χωριού Πολίτα. Μην τολμώντας να εκμυστηρευτεί σε άλλον το περιστατικό με την Ταλίν, αποχώρησε.

Το ρολόι στο καμπαναριό του παρακείμενου μητροπολιτικού ναού του Αγίου Γρηγορίου, ορατό κι απ' τις τέσσερις πλευρές, έδειχνε τρεις και είκοσι το μεσημέρι. Διασχίζοντας ξανά τη συνοικία της Υπαπαντής κατέληξε στα δαιδαλώδη στενοσόκακα σιμά στο μπεζεστένι, τη σκεπαστή αγορά. Η πόλη, ακόμη και σ' αυτό το άλλοτε πολυσύχναστο μέρος, φάνταζε σχεδόν άδεια. Τα γεγονότα με τους Αρμένιους σαφώς επηρέασαν τις μετακινήσεις. Ωστόσο στην εικόνα της ερήμωσης συνέβαλαν και οι βομβαρδισμοί που δέχτηκε η Τραπεζούντα απ' τα ρωσικά πλοία τον περασμένο Νοέμβρη και τον Γενάρη. Την εγκατέλειψαν τότε μπόλικοι κάτοικοι μεταβαίνοντας στα χωριά τους, ενώ διέμεναν κι οι πλούσιοι μόλιμα στις εξοχικές τους επαύλεις.

Σ' ένα από τα σοκάκια με τα μαγαζιά των μπακιρτζήδων, μπήκε στο εστιατόριο του Γιαγκούμπ. Παρατήρησε στον πάγκο τ' αραδιασμένα σε ταψιά και σε μεγάλες κατσαρόλες φαγητά και παράγγειλε στον μάγειρα τηγανητά χαψία, όπως λέγανε τον γαύρο.

«Ο μάστρος σου;» ρώτησε το παιδί μόλις τον σέρβριε.

«Όπου να 'ναι έρχεται, εφέντη!»

Με το που τέλειωσε το φαγητό, εμφανίστηκε κι ο Γιαγκούμπ. Αντάλλαξε μερικές κουβέντες με μια πενταμελή παρέα κι έπειτα κάθισε στο τραπέζι του Γαληνού.

«Τι μαθαίνεις, Ιακώβ;»

«Να λαλείς το όνομά μου στα τούρκικα. Πονήρηφταν πά-λι οι καιροί», συνέστησε χαμηλόφωνα ο Γιαγκούμπ, κι έπιασε να λέγει φωναχτά για τις δουλειές του.

Αδειάζοντας σε λίγο το μαγαζί από πελάτες, έστειλε το παιδί να του αγοράσει καπνό.

«Να φυλαχτείτε!» κίνησε να συμβουλεύει τον Γαληνό. «Θα περάσουν από μαχαίρι και τους Ρωμιούς. Έτσι ακούγεται. Μακαρίζω τον πάππο μου που δε συντάχθηκε με τους υπόλοιπους και τώρα ζω δίχως φόβο. Όμως σας πονάω, συγγενείς μου είστε. Και να ξέρεις, όποιοι κατάγεστε από τενεσούρ κινδυνεύετε πιότερο. Ποτέ δε σας συχώρεσαν».

Αναφερόταν ο Γιαγκούμπ σε όσα ακολούθησαν μετά το σουλτανικό φιρμάνι του 1856, με το οποίο επετράπη η ανεξίθρησκία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τούτο έδωσε την ευκαιρία να φανερωθούν αρκετοί κρυπτοχριστιανοί, ή κλωστοί ή γυριστοί, και να επανέλθουν στην ορθόδοξη πίστη. Δειλά στην αρχή κι ύστερα πιο έντονα, δήλωσαν χριστιανοί περί τις είκοσι χιλιάδες σε ολόκληρο τον Πόντο. Μαζί και σχεδόν το σύνολο των κατοίκων της Κρώμνης, όθεν καταγόταν ο Γαληνός και υπήρξε κρυπτοχριστιανός ο πάππος του. Η αλήθεια είναι ότι πολεμήθηκαν με παντοίους τρόπους απ' το ιερατείο των μουσουλμάνων και τη Διοίκηση και πιέστηκαν να άρουν την απόφασή τους, ενώ ως το 1910 τους ανάγκαζαν να χρησιμοποιούν δυο ονόματα στα επίσημα έγγραφα. Μέχρι κι ο πατέρας του Γαληνού γραφόταν Ιμπραήμ και Αβραάμ. Ασχέτως εάν επρόκειτο για το ίδιο όνομα, προερχόμενο απ' την Παλαιά Διαθήκη την οποία δέχεται εν πολλοίς και το Ισλάμ. Τους ονόμαζαν, δε, οι μουσουλμάνοι «τενεσούρ», ήτοι αλλαξοπιστήσαντες εκ του μωαμεθανισμού.

Απ' την Κρώμνη καταγόταν κι ο Γιαγκούμπ, εγγονός του αδελφού του πάππου του Γαληνού και δεύτερος εξάδελφος του αν και δεκαπέντε χρόνια μεγαλύτερος. Αρνήθηκε ο

πάππος του να εγγραφεί ορθόδοξος και συνέχιζε να ζει σαν κρυπτοχριστιανός, όπως κι οι απόγονοί του. Κι επειδή μόνο τρεις τέσσερις οικογένειες της Κρώμνης δε φανερώθηκαν, σε αντίθεση με άλλες περιοχές, μετοίκησαν και ζούσαν στην Τραπεζούντα. Πάντως οι συγγενικοί δεσμοί δε διακόπηκαν, παρότι φρόντιζαν να μη δημοσιοποιούνται.

«Σχεδιάζουν κάτι για τώρα άμεσα;» επέμενε ο Γαληνός.

«Αόριστα πράγματα διαδίδονται. Σκορπάνε μίσος οι Νεότουρκοι και τάζουν στους μουσουλμάνους τις περιουσίες των Ρωμιών. Ξέρεις τι είναι να μην έχεις να βάλεις βρακί στον κώλο σου κι αύριο να οικονομήσεις ένα σωρό παράδες; Με τέτοιες υποσχέσεις παίρνουν εύκολα αέρα τα μυαλά. Γι' αυτό σε ορμηεύω να φυλαχτείτε».

Πολλά ταλάνιζαν πια τον Γαληνό. Είχε στην έγνοια του και τη μάνα του και τις δυο παντρεμένες αδελφές του στο χωριό. Επίσης, τους δυο αδελφούς του που υπηρετούσαν σε τάγματα εργασίας κοντά στην Αργυρούπολη. Μπορεί ο ίδιος να περιήλθε στη φροντίδα του νονού του αφότου πνιγχε ο πατέρας τους, μα ενδιαφερόταν για τη λοιπή οικογένεια. Όσον αφορά τον πατέρα του, όπως κι οι περισσότεροι άντρες της Κρώμνης, εργαζόταν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου ως μετανάστης. Ξεκίνησε απλώς κτίστης και κατόπιν αναλάμβανε εργολαβίες στα νότια της Ρωσίας, αλλά και στον Πόντο, στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη. Σαν εργολάβος έκτισε και το αρχοντικό του Σεμενιάδη στην Ορντού κι έτσι προέκυψε η κουμπαριά και η βάφτιση του Γαληνού, δίδοντάς του το όνομα του Έλληνα γιατρού της αρχαιότητας. Στα τέλη Σεπτέμβρη του 1908 έλαβαν την επιστολή που τους γνωστοποίησε τον θάνατό του. Τους έγγραψε ένας φίλος του ότι επιβιβάστηκε στο ελληνικό ατμόπλοιο «Κασσάνδρα» στο λιμάνι της Σμύρνης και αποπλέοντας το εμβόλισε κατά λάθος το τουρκικό «Σταμπούλ» με αποτέλεσμα να πνιγούν διακόσιοι άνθρωποι. Ανάμεσά τους κι ο πατέρας

του Γαληνού, στα πενήντα δύο του. Φοιτούσε τότε ο Γαληνός στο Φροντιστήριο της Τραπεζούντας στην προτελευταία τάξη του Γυμνασίου, καθώς είχε κερδίσει δυο χρονιές στο αλληλοδιδασκτικό σχολείο της Κρώμνης. Μαθαίνοντας ο νονός του το τραγικό γεγονός, τον έθεσε υπό την προστασία του. Εκείνος, γνωρίζοντας την αγάπη του Γαληνού για την εκπαίδευση και παρότι τον προτιμούσε γιατρό, τον προέτρεψε να συνεχίσει τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας κι επωμίστηκε όλα τα έξοδα. Τον υιοθέτησε και επίσημα αργότερα, κι απέκτησε ο Γαληνός δεύτερη οικογένεια. Θετούς γονείς τον νονό και τη νονά του και εξ αγχιστείας αδελφή την Ερατώ.

Αποχαιρέτησε τον Γιαγκούμπ κι αναρωτιόταν εάν έπρεπε να προτείνει στον νονό του να μεταναστεύσουν στη Ρωσία, ακολουθώντας το παράδειγμα αρκετών Ελλήνων του Πόντου. Όμως τι θ' απογίνονταν οι δικοί του; Κι η Ταλίν;

«Ο σεβντάς κακόν πράγμα εν, άνθρωπον παλαλώνει. Δείκν' άτον στράταν το ποτάμ', τη θάλασσαν αλώνι», τον πείραξε ο Πάντζιος, μόλις μπήκε στη βιοτεχνία επεξεργασίας λεπτοκαρύων.

«Ούτε ο έρωτας με τρέλανε, ούτε βλέπω το ποτάμι για δρόμο, ούτε τη θάλασσα αλώνι», του αποκρίθηκε. «Άλλα με βασανίζουν, όσα συμβαίνουν».

«Ε, κι αν βασανίζεσαι θ' αλλάξουν, κυρ καθηγητά;»

«Όχι, Πάντζιο, μα είμαστε άνθρωποι και συμπονάμε. Είχαμε κι Αρμένιους εργάτες νομίζω...»

«Τελευταίως απέμενε μόνο η κυρα-Σάρα, που σου έπλενε και τα ρούχα. Άλλους δυο τους διώξαμε πρωύτερα. Ανάθεμα τον πόλεμο και τις επιτάξεις!»

«Η κυρία Σάρα, κρίμα!» προφασίστηκε τον ανήξερο, χωρίς να σχολιάσει τα περί επιτάξεων. Δηλαδή τις κατασχέσεις προϊόντων στις οποίες προέβη η οθωμανική διοίκηση και απογυμνώθηκαν σπουδαίοι εμπορικοί οίκοι. Ειδικά στην περι-

πτωσή τους γονάτισαν την επιχείρηση, αφού στις αρχές του έτους κατάσχισαν τα αποθέματα των φουντουκιών προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως ξηρά τροφή του στρατού.

«Πρώτη φορά τον θωρείς;» ρώτησε ο Πάντζιος, καθώς ο Γαληνός προσηλώθηκε στον αναρτημένο κανονισμό του εργοστασίου.

Όντως δεν τον είχε προσέξει. Άλλωστε μόλις προ μηνός, τελειώνοντας με τις σπουδές του, εγκαταστάθηκε εκ νέου στην Τραπεζούντα. Σύμφωνα με τον κανονισμό οι εργάτες όφειλαν να εργάζονται έντεκα ώρες καθημερινά και δέκα το Σάββατο, με μία ή μιάμιση ώρα μεσημεριανό διάλειμμα τον χειμώνα και το καλοκαίρι αντίστοιχα, διάστημα το οποίο δε συνυπολογιζόταν στο ωράριο. Επιπλέον, όποιος αργούσε ένα τέταρτο το πρωί λάβαινε μισό μεροκάματο. Πληρώνονταν κάθε δεκαπενθήμερο και δεν εργάζονταν τις Κυριακές και κατά τις δεκατρείς μεγαλύτερες εορτές του χρόνου.

«Θεωρώ άδικο όποιος καθυστερεί ολίγα λεπτά να του κόβουμε μισό ημερομίσθιο».

«Άμα δε σφίξεις τα λουριά στους εργάτες, δε βάνουν μυαλό», εναντιώθηκε ο Πάντζιος.

«Καλά, θα τα δούμε στο μέλλον τούτα. Τώρα θέλω μια χάρη».

«Ό,τι θες, κυρ καθηγητά! Αφεντικό είσαι».

«Αφεντικό έχεις τον νονό μου. Σε ό,τι με αφορά πιστεύω ότι εργοδότης κι εργαζόμενοι πρέπει να βρίσκονται εν αγάπη συνεργασία».

«Τι πράμα; Αυτά τα γραμματιζούμενα δεν τα σκαμπάζω. Πες μου τι θες κι αμέσως θα το κάμω».

«Το στρώμα του κρεβατιού στο σπίτι που νοίκιασα είναι πεπαλαιωμένο και θ' αγοράσω καινούργιο. Να με βοηθήσεις να το μεταφέρουμε. Δεν ξέρω γιατί, αλλά οι χαμάληδες εξαφανίστηκαν απ' την αγορά».

«Πολλοί ήταν Αρμένιοι. Οι άλλοι ξεφορτώνουν στρατιω-

τικά εφόδια στο λιμάνι. Τους πληρώνουν οι πλούσιοι να κάνουν τη δική τους αγγαρεία. Πάμε;»

Γνώριζε φυσικά ο Γαληνός για την επιβολή αγγαρειών σε όλους τους κατοίκους κι ότι οι πιο εύποροι πλήρωναν κι αναλάμβαναν στη θέση τους χαμάληδες ή άντρες από τα φτωχότερα στρώματα. Απλώς προσπαθούσε να θέσει όσο πιο αθώα το ζήτημα, ώστε να μην υποπτευθεί τίποτε ο Πάντζιος για την Ταλίν.

Κατευθύνθηκαν στο παζάρι, αγόρασαν το στρώμα και ο Πάντζιος το ῥιξε στην πλάτη του. Δεν του επέτρεπε η νοοτροπία του να του τανύσει το αφεντικό.

Φτάνοντας, έβγαλε ο Γαληνός το κλειδί.

«Κλειδώνεις, κυρ καθηγητά;» απόρησε ο Πάντζιος, κι αμέσως πρόσθεσε: «Μέρες που είναι, καλά κάνεις».

Ο Γαληνός δεν αποκρίθηκε. Έπαιρνε πια να σουρουπώνει κι έφερε στιγμιαία στον νου του την Αθήνα, όπου ο ήλιος έδυε τουλάχιστον μια ώρα αργότερα. Ξεκλείδωσε την αυλόπορτα και μπήκαν.

«Άφησέ το εκεί στην άκρη και βιάσου να επιστρέψεις σπίτι σου», του υπέδειξε, καθώς με την έναρξη του πολέμου απαγορεύτηκε η κυκλοφορία τη νύχτα.

«Να μην το κουβαλήσω μέχρι μέσα;»

«Πρέπει να λιαστεί για να φοφήσουν τα ακάρεα, τα οποία ως λέγει ο Γερμανός δερματολόγος Γκούσταβ Σίμον προκαλούν αλλεργίες».

«Ποια πράγματα να φοφήσουν;» ρώτησε περιπαιχτικά ο Πάντζιος, και με τη βία κρατιόταν να μην ξεσπάσει σε γέλια.

«Τα ακάρεα. Είναι σαν μικροσκοπικά τσιμπούρια».

«Όπως προστάξεις, κυρ καθηγητά! Ακέρια ή μισά, δικός σου λογαριασμός», απάντησε, θεωρώντας τον επιεικώς υποχόνδριο.

Ακούμπησε το στρώμα στον μαντρότοιχο, χαιρέτησε κι απομακρύνθηκε σφυρίζοντας.

Ο Γαληνός τοποθέτησε στην αυλόπορτα τη μακρόστε-

νη ξύλινη αμπάρα, φορτώθηκε το στρώμα και διέσχισε την αυλή.

«Εγώ είμαι», ανήγγειλε στα τουρκικά ανοίγοντας την πόρτα.

Στο ημίφως διέκρινε την Ταλίν να κοιμάται κουβαριασμένη στο πάτωμα. Άφησε καταγής το στρώμα και πλησιάζοντας επιχείρησε να την ξυπνήσει. Όμως αμέσως μετάνιωσε. Πέρασε τα χέρια κάτω απ' την πλάτη και τα πόδια της, τη σήκωσε και την απίθωσε στο κρεβάτι. Πούπουλο το κορμί της.

Άναψε τη λάμπα πετρελαίου, κάθισε στο γραφείο του, φυλλομέτρησε τη μυθιστορία *Ο αποτρόπαιος πυγμαχός* του Ουίλιαμ Κάρλτον και πάσχισε να βυθιστεί στις σελίδες της.

Η ενασχόληση με την πυγμαχία ήταν το πλέον παράδοξο για τον ήρεμο και στωικό χαρακτήρα του Γαληνού. Ενώσω σπούδαζε στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας εγγράφηκε για μερικούς μήνες στο νεοϊδρυθέν τμήμα πυγμαχίας του Πανελληνίου Ποδοσφαιρικού Ομίλου. Έκτοτε δέθηκε με το άθλημα και συνέχισε να ασκείται κατ' οίκον, εξού και ο σάκος που κρεμόταν στην άκρη του δωματίου. Λίγο ως πολύ επιδίωκε ν' αναπληρώσει τη μέτρια σωματική του διάπλαση με την τεχνική και τα μυστικά της πυγμαχίας. Τον οδήγησε σ' αυτό και ο παιδιόθεν φόβος του προς τους μεγαλύτερους και γενικότερα η συστολή του απέναντι στους ανθρώπους.

Ωστόσο, μάταια πάλευε να μεταφερθεί στον κόσμο της μυθιστορίας. Τον αποσυντόνιζε και τον κέρδιζε ψυχή τε και σώματι η εικόνα της Ταλίν καθώς στριφογύριζε στον ύπνο της και το φόρεμά της είχε τραβηχτεί πάνω απ' τα γόνατα. Προσέδιδε και το κιτρινωπό φως της λάμπας στο κορμί της μυστηριακή γοητεία. Ωσάν άγγελος στα σύγνεφα του δειλινού. Αλλά και με τόσο γήινη έλξη, τόση φλόγα, που τον αναστάτωνε. Ήταν έρωτας τούτο το αναστάτωμα;

Τρόμαξε και μόνο με το ερώτημα. Κι όταν σ' ένα νέο στριφογύρισμα της Ταλίν φάνηκε γυμνό το μεστωμένο στήθος της,

τινάχτηκε όρθιος. Τη σκέπασε με το σεντόνι και, παίρνοντας την ταμπακιέρα και τον αναπτήρα του, βγήκε στην αυλή.

Ουδέποτε μέχρι τότε κάπνισε τόσο πολύ. Ο κίνδυνος, η Φιλάνθη, το πάθος που ένιωθε να θεριεύει μέσα του για την Ταλίν, τα νοερώς επικριτικά βλέμματα του νονού και των πεθερικών του, μα και το άγρυπνο μάτι του Θεού, τον μαχαίρωναν και τον δίχαζαν. Έμεινε άυπνος σχεδόν όλη νύχτα και μόνο κοντά στα χαράματα έπεσε και πλάγιασε στο στρώμα καταγής.

Ξύπνησε κατά τις έντεκα και κοιτάζοντας το ρολόι του θορυβήθηκε. Ανήκουστο κι ανεπίτρεπτο να μην παρακολουθήσει τη θεία λειτουργία. Αυτός που έσπευδε κάθε Κυριακή, όρθρου βαθέος, στην εκκλησία.

Παρατήρησε την Ταλίν, όπως καθόταν ανακούρκουδα στη γωνιά της κάμαρας, κι η εσωτερική ταραχή του εξακοντίστηκε. Από εκείνη τη στιγμή είχε την εντύπωση ότι ο ρους της ζωής κυλούσε τότε ταχύτατα, τότε χασομερώντας ηδονικά και τότε αργόσυρτα και βασανιστικά.

Προσπάθησε την ίδια μέρα να συναντήσει τον μητροπολίτη, μεταβαίνοντας με άμαξα στο προάστιο Σουούκ Σου, όμως τον ενημέρωσαν ότι ήταν κλινήρης. Και βάστηξε η ασθένειά του επί μία εβδομάδα. Το εν λόγω διάστημα, περιμένοντας να αναρρώσει ο μητροπολίτης, βομβάρδιζαν τον Γαληνό διαρκώς συνταρακτικά γεγονότα, καταστάσεις και ειδήσεις, ανατρέποντας και δοκιμάζοντας ό,τι αποφάσιζε.

Τη Δευτέρα ανακοινώθηκε ότι θα τουφεκισθεί όποιος κρύβει Αρμενίους και την Τετάρτη βρέθηκε διαμελισμένο το σώμα του Αχιλλέα Λαζαρίδη, επειδή φιλοξενούσε μια οικογένεια στο υπόγειό του. Κατόπιν μαθεύτηκε πως εκατοντάδες Αρμένισσες της Τραπεζούντας οδηγήθηκαν στο όρος Ζύγανα και τις θανάτωσαν, πλην μόνο της κόρης του μεγαλέμπορου

Μισιριάν, την οποία κράτησε για γυναίκα του ο υπεύθυνος στρατιωτικός διοικητής Σελίμ μπέης, Άραβας στην καταγωγή. Επίσης, ότι ανάγκασαν όσους Αρμένιους υπηρετούσαν στα εργατικά τάγματα να σκάψουν τάφρο, όπου, σκοτώνοντάς τους, τους έθαψαν ομαδικά. Κατέφταναν και πληροφορίες για τη σφαγή χιλίων πεντακοσίων Αρμενίων από τσέτες με αρχηγό τον Κούρδο Ζεϊνάλ μπέη, κι εκατοντάδων άλλων στην περιοχή των Πλατάνων απ' τους άντρες του Μιζά εφέντη. Κι ακόμη πως ο γιατρός Αλή Σαϊμπ δηλητηρίασε πολλούς στο νοσοκομείο, ενώ ο βαλής Τζεμάλ Αζμί φυλάκισε σ' αυτό μια ντουζίνα ανήλικες Αρμενοπούλες και τις κακοποιούσε σεξουαλικά. Δώρισε, μάλιστα, και τις ομορφότερες στον δεκατετράχρονο γιο του.

Στο τέλος της εβδομάδας, με διαταγή του αντιπροσώπου του Νεοτουρκικού Κομιτάτου Ναήλ μπέη, παραδόθηκαν σε οικογένειες μουσουλμάνων οι Αρμενοπούλες που κατέφυγαν στη Μητρόπολη, μολονότι αρχικά είχε οριστεί να φιλοξενηθούν σε ορφανοτροφείο υπό την αιγίδα του δεσπότη. Όσο για τα μικρά αγόρια τα έπνιξαν στη θάλασσα, μαζί με άλλα που συνέλαβαν εδώ κι εκεί. Χτυπούσαν τα κεφάλια τους σ' ένα δοκάρι, τα τοποθετούσαν σε τσουβάλια, ανοίγονταν με καϊκία στο πέλαγος και τα πετούσαν στο νερό. Ξέβρασε και καμιά δεκαριά η θάλασσα στη Δαφνούντα και τα έθαβαν κρυφά οι Ρωμιές της συνοικίας. Πρωτοστατούσε στο αποτρόπαιο έγκλημα ο πρόεδρος του σωματίου των βαρκάρηδων Τραπεζούντας Γιαχγιά Καχγιά, αποκτώντας έκτοτε μεγάλη ισχύ. Παραχώρησαν κι αρκετά παιδιά σε οικογένειες Οθωμανών, καθώς σύναξαν περί τα τρεις χιλιάδες από ολόκληρο τον νομό.

Συνάμα διαδιδόταν ολοένα πιο έντονα το σύνθημα: «Η Τουρκία στους Τούρκους», το οποίο κέρδιζε έδαφος κι ανάμεσα στις μη τουρκικές φυλές του Πόντου ωστόσο πιστές στο Ισλάμ· κυκλοφορούσαν φήμες ότι όσοι Αρμένιοι κατάφε-

ραν να διασωθούν οργάνωναν αντάρτικες ομάδες στα ορεινά· ακούγονταν για ληστρικές επιθέσεις τσετών στα χριστιανικά χωριά της περιφέρειας· και πλήθαιναν οι έφοδοι των χωροφυλάκων στα σπίτια των Ρωμιών αναζητώντας λιποτάκτες.

Ύστερα από όλα αυτά απέμεναν στον Γαληνό δύο επιλογές. Είτε θα παρέδιδε την Ταλίν στη χωροφυλακή είτε θα την έκρυβε ωσότου τη φυγαδεύσει στη Ρωσία, όπως υπολόγιζε. Η ζυγαριά της ψυχής του έγειρε καθαρά προς τη δεύτερη λύση.

Λαμβάνοντας την απόφαση, επιμελήθηκε τα της συνοίκησής τους. Χώρισε στα δύο το δωμάτιο, κρεμώντας κατά μήκος χοντρό σκοινί κι απάνω του κουβέρτες, και η Ταλίν πλάγιαζε στο στρώμα που της αγόρασε. Στη συνέχεια φρόντιζε με ιδιαίτερη προσοχή για τα χρειώδη. Ψώνιζε κάθε φορά σε διαφορετικό φούρνο ψωμί, από άλλο εστιατόριο φαγητό στην πήλινη γαβάθα του κι από άλλο μανάβικο λαχανικά και φρούτα. Μετέβαινε και σε μαγαζιά των απόμερων μαχαλάδων και ποτέ δεν αγόραζε απ' τον ίδιο πλανόδιο πωλητή. Πάσχιζε, κοντολογίς, να μην κινήσει υποψίες μια και δεν αποκάλυψε σε κανέναν ότι έκρυβε την Ταλίν.

Στα τέλη Ιουνίου, μην μπορώντας να την εγκαταλείψει, έστειλε επιστολή στον νονό του μ' έναν έμπορο ο οποίος ταξίδευε στην Ορντού με το αυστριακό ατμόπλοιο. Θα δίδασκε ιδιωτικώς δυο παιδιά, έτσι επικαλέστηκε, και παρακαλούσε τον νονό του να ενημερώσει τα πεθερικά και την αρραβωνιαστικιά του ότι δε θα τους ακολουθούσε στο Τσάμπασιν για παραθερισμό. Κι αποτελούσε εν μέρει ψέμα η κατ' οίκον διδασκαλία, καθώς ήδη σκόπευε να δραστηριοποιηθεί προς αυτή την κατεύθυνση.

Στο μεταξύ, βάλθηκε να μαθαίνει την Ταλίν ρωσικά και ελληνικά. Γνώριζε επιπλέον ο Γαληνός την τουρκική και τη γαλλική γλώσσα, ενώ είχε την ευχέρεια να συνεννοηθεί και στα αγγλικά. Βίωνε, δε, την εμπειρία της συγκατοίκησης και της διδασκαλίας με σοβαρότητα, αυτοκυριαρχία και κρυφό

ενθουσιασμό. Κι όποτε αφηνόταν να παρασυρθεί απ' τους γλυκασμούς της Ταλίν, η οποία σιγά σιγά απόδιωξε τον φόβο της και στριφογύριζε σαν πεταλούδα στην κάμαρα, πρόβαλλαν εμπρός στη μέθη του οι ερινύες της ηθικής και τον βύθιζαν στα σκοτεινά τους πηγάδια.

Στις δεκαοκτώ Ιουλίου, την ημέρα που ανέλαβε επιτέλους να διδάσκει σε δύο κορίτσια τη γαλλική γλώσσα, επέστρεψε χαρούμενος απ' το πρώτο του μάθημα. Η ζέστη σε συνδυασμό με την υγρασία και τη σκόνη στους δρόμους δημιουργούσαν αποπνιχτική ατμόσφαιρα, όμως δε μετρίασαν την εύθυμη διάθεσή του.

Μπήκε στο σπίτι εφοδιασμένος με ψητό κρέας στη λαδόκολλα, ψωμί, μπακλαβάδες κι ένα μπουκάλι κρασί κι ανήγγειλε ότι θα γιορτάσουν το γεγονός. Η Ταλίν ενθουσιάστηκε. Άπλωσε τραπεζομάντιλο στο προσφάτως αγορασμένο χαμηλό τραπέζι, έφερε πιάτα και ποτήρια, ξεκρέμασαν απ' το σκοινί και τις κουβέρτες που χώριζαν το δωμάτιο στα δύο και κάθισαν καταγής σταυροπόδι.

Βοηθώντας του κρασιού, το κέφι αυξανόταν ολίγον κατ' ολίγον και το γέλιο της Ταλίν κελάρυζε όπως το γάργαρο νερό.

«Τι είναι αυτό στη γωνία;» τον ρώτησε κάποια στιγμή, κι ενώ το μπουκάλι όδευε προς το τέλος του.

«Πρόκειται για σάκο προπόνησης πυγμαχίας».

«Δηλαδή;»

Σηκώθηκε τότε ο Γαληνός, έλαβε θέση μάχης απέναντι στον σάκο κι άρχισε να ρίχνει απανωτές γροθιές. Συγχρόνως χοροπηδούσε δεξιά κι αριστερά. Η Ταλίν ξέσπασε σε γέλια, καθώς της φάνταζε ιδιαίτέρως αστεία η σκηνή.

Ακολούθως, θέλησε να δοκιμάσει κι η ίδια. Της έδειξε ο Γαληνός πού να σταθεί και πώς να τοποθετήσει τα χέρια της και βάλθηκε να κοπανά τον σάκο χαχανίζοντας. Μια, δυο, τρεις... ίσαμε δέκα γροθιές. Ώσπου ήρθε η σειρά του σάκου ν' ανταποδώσει, τρόπον τινά, το σφυροκόπημα. Όπως ταλα-

ντευτόταν μπρος πίσω και η Ταλίν ζύγωσε πέραν του δέοντος, τη χτύπησε με δύναμη κατακούτελα. Αποτέλεσμα ήταν να χάσει την ισορροπία της και θα σωριαζόταν τ' ανάσκελα εάν δεν την άρπαζε ο Γαληνός. Όμως η αντανακλαστική του κίνηση έφερε τις απαλάμες του ακριβώς στα δυο της στήθη.

Μέχρι να την επαναφέρει σε όρθια στάση ένωσε το κορμί του να λαμπαδιάζει ολόκληρο. Στράφηκε κι η Ταλίν και τον κοίταζε στα μάτια καταπώς βυθίζεται το πρόσφορο στο κόκκινο κρασί.

Άμα σκαρφαλώσεις σε μια κορυφή θ' αντικρίσεις άλλη ψηλότερη. Όμως ποτέ μην πεις τούτο το ύψος μου αρκεί και ποτέ ότι δε μου αρκεί. Τράβα τον δρόμο σου και μη βάνεις όρια. Μήτε πίσω, μήτε μπρος. Γιατί το απρόσμενο σε καρτερά ολούθε.

Κίνησαν για το Τσάμπασιν χωρίς τον Γαληνό. Είχαν διαβεί Κιόλας κοντά δύο χρόνια απ' την πυρκαγιά που κατέκαψε σημαντικό τμήμα του και γίνηκε μέχρι τραγούδι. Ωστόσο οι περισσότεροι ξανάκτισαν τις ξύλινες εξοχικές κατοικίες τους και συνέχιζε ν' αποτελεί ιδανικό καλοκαιρινό προορισμό για πολλούς Έλληνες της Ορντού και της Κερασούντας, έως τους λιγότερο πλούσιους.

Οι σφαγές των Αρμενίων καθυστέρησαν την εθιμοτυπική ομαδική αναχώρηση. Υπολειπόταν και κατά πολύ σε πανηγυρική ατμόσφαιρα και σε αριθμό ταξιδιωτών σε σχέση με παλιότερες εποχές, ένεκα της εμπόλεμης κατάστασης, της απουσίας τόσων επίστρατων και του γενικότερου καταθλιπτικού κλίματος.

Ταίριαζαν όλα και με τα συναισθήματα της Φιλάνθης. Άραγε, αναρρωτιόταν, η μελαγχολία της πήγαζε μόνο απ' την ξαφνική απόφαση του Γαληνού να παραμείνει στην Τραπεζούντα; Ή μήπως έπεσε όπως η σταγόνα στην ήδη υπάρχουσα αναστάτωση και ανησυχία και ξεχείλισε το ποτήρι;

Καβάλα στη φοράδα της, κι ωσάν αποκομμένη απ' τους λοιπούς, παρατηρούσε τριγύρω τα φορτωμένα υποζύγια με τα στρώματα, τα δέματα, τα μπουγαδοκόφια, τα καλάθια και τα σεντούκια, αλλά και τα εμπορεύματα, καθώς αρκετοί καταστηματάρχες δραστηριοποιούνταν στην αγορά του Τσάμπασιν την περίοδο του παραθερισμού. Επίσης, τους Τούρκους αγωγιάτες και την πληθώρα των πεζών με τις ετερόκλητες φορεσιές, τοπικές κι ευρωπαϊκές· τους ιππείς, άντρες και γυναίκες· τις λευκές τέντες-αλεξήλια πάνω απ' τις ξύλινες κάσες στα πλαϊνά των μουλαριών όπου ξάπλωναν βρέφη και νήπια· και τα μαντίλια που ανέμιζαν, τους αποχαιρετισμούς, τα σταυρωτά φιλήματα και τις χειραφίες συγγενών και φίλων.

Μολαταύτα τίποτε δε συγκρινόταν με την άλλοτε εύθυμη ατμόσφαιρα αυτών των αναχωρήσεων. Ούτε καν οι λίγες χαρμόσυνες νότες τριών μουζικάντηδων οι οποίοι στάθηκαν με κεμεντζέ, ζουρνά και νταούλι πλάι στον αμαξιτό δρόμο κι έπαιζαν το «αχπαστικόν», το τραγούδι του ξεκινήματος, προσδοκώντας το φιλοδώρημα.

Ακόμη και το τσούρμιο των φτωχόπαιδων, παρέκει στο Πινέκ Τασούν, τη λεία πέτρα όθε καβαλίκευαν οι γυναίκες στα μουλάρια ή στα άλογα, υστερούσε σε αριθμό και σε παλμό. Ξεφώνιζαν ευχές «Έχετ' ύαν!» «Σ' σο καλόν, με την ύαν!» «Σ' σο καλόν!», κι όπως συνηθιζόταν τους πετούσαν οι ταξιδιώτες κέρματα, τα λεγόμενα σελεμετλίκια ή παινετάδες, ώστε ν' αφήσουν πίσω τους επαίνους και καλά λόγια.

Τα σαράντα πέντε χιλιόμετρα της διαδρομής, με μια διανυκτέρευση στο χάνι του χωριού Τουρναλού, τα διήγυσαν σε μιάμιση μέρα. Κατάκοποι, αλλά και με την αίσθηση πως ξεμάκρυναν απ' την ελώδη κι επικίνδυνη ζώνη των θλιβερών γεγονότων, αντίκρισαν το Τσάμπασιν στα δυο χιλιάδες υψόμετρο. Χωριό μεγάλο, παρότι θέρετρο, με τρεις συνοικίες: της Ύπαπαντής, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Γεωρ-

γίου. Ανάμεσα στις ξύλινες κατοικίες κυριαρχούσε το πράσινο, παραπέρα απλώνονταν λιβάδια και δάση με πεύκα και έλατα και παντού κελάρυζαν κρυστάλλινα νερά.

Όλοι έδειχναν ν' αναγεννιούνται και βάλθηκαν ευθύς ν' ανοίγουν πόρτες και παραθύρια ν' αεριστούν τα δωμάτια, να βγάζουν στον ήλιο τα κλινοσκεπάσματα και να μάχονται με κάθε λογής ετοιμασίες που θα καθιστούσαν τα σπίτια κατοικήσιμα. Γιατί το παραθεριστικό χωριό λειτουργούσε από τα μέσα Ιουνίου έως τις αρχές Σεπτεμβρίου, ενώ τον χειμώνα έμενε μόνο ο φύλακας.

Ωστόσο, η διάθεση της Φιλάνθης δεν άλλαξε με την άφιξη της στο, κατά την ποντιακή διάλεκτο, παρχάρι. Ήτοι, ορεινό βοσκοτόπι και συγχρόνως θέρετρο. Ούτε τις επόμενες ημέρες, ούτε στις εκδρομές που οργάνωναν σε θαυμαστά τοπία στο Τσαμπλούκ, στο Πασά Πογαρούν και στις Ρουσσίας το Λιθάρ' όθεν φαινόταν η Μαύρη Θάλασσα. Κι αν δεν της καταγίνονταν οι τρεις αδελφές της, μια και η τέταρτη ήταν παντρεμένη στην Κερασούντα, μπορεί και να μην ακολουθούσε τους υπόλοιπους.

Μονάχα σε μια κοντινή εκδρομή νότια απ' το Τσάμπασιν λησμόνησε τη θλίψη της. Περνούσε εκεί το ρέμα Γιαζένκιλιν, όπου συνήθιζαν τα παιδιά να παίζουν και να κολυμπούν στις λιμνούλες που σχημάτιζαν τα νερά του. Στην πλαγιά και πλάι στο μονοπάτι είχε εγκατασταθεί κι έκτισε το κονάκι του ένας γέροντας εκατόν είκοσι ενός ετών. Υποστήριζε, δε, ότι καταγόταν απ' τη φυλή των Αμαζόνων, οι οποίες έζησαν στον κεντρικό Πόντο με πρωτεύουσα τη Θεμίσκυρα, τη νυν πόλη του Τσαρσαμπά.

Η ηλικία του γέρου προκάλεσε κυρίως την περιέργειά της και συμφώνησε να τον επισκεφτούν οικογενειακώς. Κίνησαν το μεσημέρι και στη μισή ώρα έφτασαν. Πρώτη φορά έβλεπε η Φιλάνθη τέτοιον θεόρατο άνθρωπο. Ούτε τα χρόνια που κουβαλούσε στη ράχη του δε μείωναν τον όγκο του. Συνάμα

έδειχνε αγαθός και γαλήνιος. Τους καλοδέχτηκε και συστήθηκε με δύο ονόματα, Ανδρέας-Ιράτ. Κατόπιν, ικανοποιώντας την επιθυμία των κοριτσιών, πήρε να τους μολογεί για τη ζωή του. Ότι δούλεψε στα καράβια, έζησε επί δεκαετίες ως κρυπτοχριστιανός στην Κωνσταντινούπολη και αποφάσισε να κλείσει τα μάτια του σιμά στη γενέτειρά του, καθώς το χωριό όθεν καταγόταν το εξαφάνισε μια φονική κατολίσθηση.

Έπιασε η Φιλάνθη να τον ρωτά για διάφορα ιστορικά γεγονότα, με πρόθεση να επαληθεύσει την ηλικία του κι έπειτα προκειμένου να μάθει. Εντυπωσιασμένη τον άκουγε να μιλά για το 1821, τη ζωή εκείνων των χρόνων στην Πόλη και πόσα άλλα που μονάχα όποιος τα έζησε μπορούσε να τα εξιστορήσει με τόσες λεπτομέρειες. Όμως σύντομα έδυσε ο ήλιος κι έπρεπε ν' αναχωρήσουν.

«Θα ξανάρθουμε να μας ολοκληρώσετε την ιστορία σας», υποσχέθηκε η Φιλάνθη.

Πήγαν και ξαναπήγαν στον Ανδρέα-Ιράτ κι η Φιλάνθη δε χόρταινε τις διηγήσεις του. Ένιωθε να την μπολιάζουν, να εισχωρεί στον κόσμο αλλοτινών εποχών και να ζει πολλές ζωές. Της επέτρεπαν οι γονείς της να τον επισκέπτεται τα πρωινά με τις αδελφές της ή ακόμη και μόνη της και δεν έχανε ευκαιρία να τον συναντήσει.

Μονάχη της κατέφτασε και στις είκοσι Ιουλίου. Κάθισαν με τον Ανδρέα-Ιράτ στα скаμνιά στη χωμάτινη αυλή και συζητούσαν.

«Δε φοβάστε μόνος σας τον χειμώνα εδώ πάνω;» εξέφρασε την απορία της.

«Άνθρωπο δε σκιάχτηκα ποτέ, μήτε ζώο», της αποκρίθηκε. «Ο φόβος γεννιόταν μέσα μου όταν είχα να φροντίσω άλλους. Τώρα δε με βαραίνει κανενός η ανάγκη κι έλειψαν τέτοιοι φόβοι. Ο χάρος, όθε και να 'μαι, θα με βρει είτε τον φοβάμαι είτε όχι. Αλλά ξέρεις τι έλεγε ένας φίλος μου; Δεν είναι ντροπή να φοβάσαι. Ντροπή είναι να σε κάμνει περίγelo

ο φόβος κι εξαιτίας του να χάνεις το σέβας που σου αξίζει».

«Σοφές κουβέντες», επιδοκίμασε η Φιλάνθη. «Γιατί δεν ακολουθείτε κι εσείς το παράδειγμα του αιωνόβιου Τούρκου Ζάρο αγά; Γυρίζει τον κόσμο και τον ρωτούν για τα μυστικά της μακροζωίας. Ισχυρίζεται ότι ξεπέρασε τα εκατόν τριάντα εννιά και πολέμησε τον Αλή πασά και σε άλλες μάχες το 1821 όντας στα σαράντα πέντε του».

«Τον γνώρισα τον Ζάρο αγά. Κούρδος είναι κι όχι Τούρκος. Τον πρόλαβα χαμάλη στο λιμάνι της Πόλης. Καθένας διαλέγει τον δρόμο του. Όμως γιατί λαλείτε Τούρκους όλους τους μουσουλμάνους; Εδώ στον Πόντο ζούνε δεκάδες ράτσες. Τούρκοι ούτε πέντε στους εκατό δε μετριοούνται», τη μέμφθηκε καλόβολα ο Ανδρέας-Ιράτ, και την ίδια στιγμή ήχησε τροχασμός αλόγου.

Η Φιλάνθη έστρεψε το κεφάλι και φτεροκόπησε η καρδιά της. Στο μονοπάτι που ερχόταν απ' το Τσάμπασιν αναγνώρισε τον Γαληνό καβάλα σ' ένα γκριζό άλογο. Αποχαιρέτησε βιαστικά, και με γρήγορα βήματα έσπευσε να τον ανταμώσει.

Αλλιώςτικος της φάνηκε ο Γαληνός. Διαχυτικός, πιο θερμός, λιγότερο συνεσταλμένος. Πλησιάζοντας ξεκαβαλίκεψε, τη χαιρέτησε φιλώντας της το χέρι και κίνησαν πεζή προς το Τσάμπασιν. Είχε έρθει, όπως της εκμυστηρεύτηκε, μόνο για δυο μέρες και λόγω της σφοδρής του επιθυμίας να τη συναντήσει. Να λυτρωθεί η ψυχή του από όσα δεινά συνέβησαν στην Τραπεζούντα, κοιτάζοντας στις μαύρες λίμνες των ματιών της. Να τον ποτίσουν δύναμη τα μάτια της.

Τα λόγια του άναψαν φλόγες μέσα της και προσέδωσαν άλλη μορφή στην πλάση. Βάδιζε στο πλάι του και θαρρούσε το μονοπάτι για σύγγεφο. Ανάλαφρη κι αέρινη την περπατησιά της. Να θροΐζει, παρά την παντελή άπνοια, το πράσινο χορτάρι στα ισιώματα και στους πέριξ λοφίσκους και να βλασταίνουν άνθη πολύχρωμα εκεί όπου δεν υπήρχαν πριν.

Διασχίζοντας το ξύλινο γιοφύρι ξεστράτισε ο Γαληνός

απ' το μονοπάτι και στάθηκε στα ριζά του υψώματος που έκοβε τη θέα προς το χωριό. Στα δέκα μέτρα κελάρυζαν τα νερά του Γιαζένκιλιν. Δίχως να τη ρωτήσει, κι εκείνη δίχως να του αντισταθεί, τη φίλησε στον χιονάτο λαιμό της και στα χείλια. Φευγαλέα φιλιά, μα φιτίλι για το θέριεμα του έρωτα και το άναμμα του πόθου.

Συμβαίνει ενίοτε στη ζωή των ανθρώπων να μην υπακούουν σε καμιά άλλη δύναμη. Να σβήνουν όλες τις συμβουλές και τους κανόνες, ν' αποκοιμίζονται τα γραμμένα μέσα τους λόγω τον λόγο από στόματα και γραφές, και να χορεύουν μοναχά καταπώς τους προστάζει ο πόθος.

Τούτο γίνηκε και με τη Φιλάνθη και τον Γαληνό. Με τα φιλιά να τους φλογίζουν, στράφηκαν στο Τσάμπασιν. Χρονιάρια μέρα, του Προφήτη Ηλία. Διάβηκαν οι ώρες συζητώντας με τη λοιπή οικογένεια για τις σφαγές των Αρμενίων, τις ανησυχίες των Ελλήνων και για τον προγραμματισμένο γάμο τους τον Νοέμβρη. Ωστόσο, ο πόθος παραμόνευε και δεν έλειψαν τα δήθεν τυχαία αγγίγματα και τα πυρακτωμένα να βλέμματα των δύο αρραβωνιασμένων.

Το δειλινό έστησαν οι παραθεριστές γλέντι στα νότια του χωριού, στην πλατεία της αγοράς. Κάθισαν οι οικογένειες στις μακρόστενες τάβλες, έστρωσαν τραπεζομάντιλα στους πρόχειρους σοφράδες κι απάνω τους άπλωσαν ταψιά με ψητά στον φούρνο, παστά ψάρια, ψωμιά, γλυκίσματα, κρασί και τα χίλια δυο καλά. Οι καταστηματαρχές καρτερούσαν στις εισόδους των ξύλινων μαγαζιών τους. Τούρκοι από τα κοντινά χωριά έστεκαν παρέχει και πουλούσαν τυριά, βούτυρα, παχύ πρόβειο γιαούρτι, πουλερικά και κρέατα· οι μουζικάντηδες με κεμεντζέ, νταούλι και τουλούμ ζουρνά ξεσήκωναν τον κόσμο· τα παιδιά ξεφώνιζαν κι έτρεχαν προς κάθε κατεύθυνση και σουρουπώνοντας άναψαν μεγάλες φωτιές εδώ κι εκεί και δαδιά δεμένα σε πασσάλους να φέγγουν.

Τράβηξε το γλεντοκόπι μέχρι τα μεσάνυχτα κι ύστερα όλοι

έπεσαν μονοκόμματοι για ύπνο. Όλοι, πλην της Φιλάνθης και του Γαληνού που χόρεψαν λάθρα τον χορό του πόθου στην κάμαρα του δεύτερου, ωσότου ξεθύμανε και τους βρήκε σχεδόν το πρωί αγκαλιασμένους. Κι επαναλήφθηκε το ίδιο το επόμενο βράδυ, μετά το ημερήσιο ταξίδι τους στο Σεμέν, τη γενέτειρα του Όμηρου Σεμενιάδη, περί τα εννιά χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του Τσάμπασιν.

Στα μάτια των περισσότερων γυναικών εκείνης της εποχής λίμναζε η μελαγχολία. Αντιφέγγιζαν την ερημιά και μαζί την αδυναμία τους ν' απλώσουν το χέρι μοναχές τους και ν' αγγίξουν τη ζωή. Πάντα μεσολαβούσε κάποιος άντρας που καθόριζε και καθοδηγούσε. Αραγε μόνο τότε;

Η Ταλίν αναρωτιόταν σε τι έφταιξε και αποφάσισε ξαφνικά ο Γαληνός να ταξιδέψει στην Ορντού κι από κει στο Τσάμπασιν. Βεβαίως, καίτοι άπειρη, το θηλυκό της ένστικτο αρκούσε για να καταλάβει ότι του άρεσε. Διαπίστωσε και πόσο παθιασμένα την κοιτούσε όταν την έριξε προς τα πίσω ο σάκος της πυγμαχίας και την άρπαξε μην πέσει. Όμως ούτε καν τη φίλησε.

Επιθυμούσε κι η ίδια να τη φιλήσει, μα δεν το έκαμε. Την παράτησε απότομα και ξεπόρτισε στην αυλή. Ήθελε εκείνη τη στιγμή η Ταλίν να βάλει τα κλάματα. Όπως ξέσπασε σε αναφιλητά μόλις της ανήγγειλε ότι θα φύγει. Κι όπως έκλαιγε όλη την εβδομάδα της απουσίας του. Επειδή της έλειπε ο Γαληνός, αλλά και από φόβο. Ιδιαίτερα τα βράδια που τινάζοταν απ' το στρώμα με κάθε θόρυβο, με κάθε τρίξιμο. Στην πραγματικότητα πιότερο κοιμόταν την ημέρα. Αγρίευε μες στο σκοτάδι. Μήτε λάμπα ν' ανάψει, σύμφωνα με τις οδηγίες του Γαληνού, μήτε άνθρωπος να υπάρχει κάπου να προστρέξει εάν κάτι συνέβαινε, καμιά απαντοχή.

Κύλησαν έτσι έξι μερόνυχτα. Την επομένη, κατά το μεσημέρι, ήχησαν δυνατά χτυπήματα στην ξύλινη αυλόπορτα. Ποιος να ήταν; Την είχαν ανακαλύψει; Έτρεμε σύγκορμη, ώσπου έπαψαν να βροντούν.

Το απόγευμα γύρισε ο Γαληνός απ' το Τσάμπασιν. Του το είπε κι έσπευσε θορυβημένος στη βιοτεχνία. Στη μισή ώρα στράφηκε ξανά.

«Ο χωροφύλακας Χαμζά Χαφίζ πέρασε χθες απ' το εργοστάσιο και ρωτούσε αν δούλευε εκεί η Σάρα, η μητέρα σου», της εκμυστηρεύτηκε. «Ζήτησε και κατάλογο με όλους τους εργάτες κι ερεύνησε παντού στον χώρο και στην αποθήκη. Κατόπιν ανάγκασε τον επιστάτη να πάνε μαζί στο σπίτι του και έψαξε κι εκεί για σένα. Αυτός υποθέτω κοπανούσε το μεσημέρι, παρότι ο Πάντζιος δεν του ανέφερε το όνομά μου. Ίσως από κάπου να έμαθε πως είμαι αναδεχτός του ιδιοκτήτη της βιοτεχνίας και πού μένω».

Η Ταλίν άκουγε τρομοκρατημένη και δε μιλούσε. Δε μείωνε την αναστάτωση της ούτε το φαινομενικά ήρεμο πρόσωπο του Γαληνού.

«Μπορεί ο Χαμζά Χαφίζ να εμφανιστεί από λεπτό σε λεπτό. Ένα κάρο κόσμος με είδε σήμερα στο λιμάνι», συνέχισε, κι έπειτα στάθηκε για λίγο ακίνητος πλάι στο γραφείο του. Θαρρείς σε πνευματική άσκηση η οποία θα τιθάσευε την εσωτερική του ταραχή. «Φεύγουμε!» της ανακοίνωσε. «Να προφτάσουμε πριν αρχίσει η απαγόρευση κυκλοφορίας».

«Πού θα πάμε;» τόλμησε να ρωτήσει η Ταλίν.

«Στο εργοστάσιο. Αύριο είναι Κυριακή και παραμένει κλειστό. Μετά, βλέπουμε».

Όμως δεν πρόλαβαν, καθώς έκρουσε το μπρούντζινο ρόπτρο της αυλόπορτας.

«Ήρθε το τέλος», μουρμούρισε ο Γαληνός και την έπιασε απ' το χέρι.

«Θα με παραδώσεις;»

«Άμα δεν ανοίξω, θα βεβαιωθεί πως σε κρύβω και θα φέρει κι άλλους χωροφύλακες», της εξήγησε, κι αμέσως φώναξε: «Ανοίγω!»

Αντί αυτού οδήγησε την Ταλίν στο αποχωρητήριο.

«Όταν μπορούμε στο δωμάτιο με τον Χαμζά Χαφίζ, βγες απ' το παράθυρο δίχως να κάμεις θόρυβο. Στενό είναι, αλλά χωράς. Τοίχο τοίχο προσπάθησε να φτάσεις στον δρόμο. Κρύψου στα χαλάσματα δυο τετράγωνα παρακάτω κι εφόσον όλα πάνε καλά θα έρθω να σε ανταμώσω. Ο Θεός να μας βοηθήσει!»

Την άφησε, και διέσχισε τρέχοντας την αυλή.

«Ο κύριος Γαληνός Φιλονίδης;» ρώτησε ο ογκώδης άντρας, μόλις του άνοιξε.

«Ο ίδιος. Ο κύριος Φωστηρόπουλος δεν είστε;»

«Μάλιστα. Με πρόσταξε ο μητροπολίτης να σας ειδοποιήσω ότι σας αναμένει αύριο στο γραφείο του. Είχα περάσει και το μεσημέρι αλλά δε σας βρήκα.»

«Ασφαλώς, τιμή μου! Σας ευχαριστώ!»

«Στις δώδεκα», επισήμανε ο κλητήρας της Μητρόπολης, και αποχώρησε.

Ο Γαληνός αμπάρωσε ξανά την αυλόπορτα. Επί μερικά λεπτά έπαιρνε βαθιές ανάσες κι εξέπνεε αργά, ωστόσο έσπευσε στην Ταλίν. Έτρεμε σύγκορμη κι αυθόρμητα την αγκάλιασε.

«Άλλος ήταν. Άδικα ανησυχήσαμε. Πάντως ο κίνδυνος του Χαμζά Χαφίζ παραμένει», της είπε, και την κράτησε πέραν του δέοντος στην αγκαλιά του.

Την αγκάλιαζε κι αναρωτιόταν σε τι αγρίμι μεταμορφώνεται ο πόθος. Ακόμη και σ' εκείνη τη συγκυρία τολμούσε να λακτίσει γλυκά εντός του. Τούτη η ακατανίκητη δύναμη τον πανικόβαλε και πριν από μια εβδομάδα, κι αναχώρησε άρον άρον για το Τσάμπασιν. Με σκοπό να δεθεί πιο σφιχτά με τη Φιλάνθη, ως μορφή αντίδοτου, και προκειμένου ν' ανακτήσει και να στεριώσουν όσα ταρακούνησε συθέμελα ο πει-

ρασμός της Ταλίν· ο επίσημος αρραβώνας του, ο λόγος του προς τη Φιλάνθη, τα πεθερικά και τον νονό του, η ηθική, οι αρχές, τα πιστεύω του και η εντιμότητά του, όλη του η υπόσταση. Ένωθε σίγουρος ότι έπραξε σωστά κι επιπλέον να ελέγχει τον πόθο, να τον ορίζει.

Απ' τη μεριά της η Ταλίν τρύπωσε στην αγκαλιά του όπως πέφτει η σταγόνα της βροχής στη θάλασσα και χάνεται στα νερά της. Άλλος δρόμος δεν ανοιγόταν γι' αυτήν, ούτε άλλη θάλασσα την καρτερούσε.

Μια σταγόνα ήταν, δίχως ουρανό, δίχως γη. Μόνη θάλασσα να τη δεχτεί και να της απαλύνει την αγωνία ο Γαληνός. Όσπου ξεμάκρυνε και τούτος και μια στις τόσες φώτιζε ο κόσμος της. Γιατί, καθώς δεν έπαψε η απειλή του Χαμζά Χαφιζ, έλαβε ο Γαληνός τα μέτρα του, χωρίς η ίδια να γνωρίζει με ποιους κουβέντιασε και τον στήριξαν.

Αμέσως μετά την επίσκεψή του την επομένη στον μητροπολίτη Χρύσανθο, επέστρεψε μαζί μ' ένα ανδρόγυνο μωαμεθανών. Ακολουθώντας τις οδηγίες του φόρεσε την μούργκα που της έδωκε κι ετοίμασε τον μπόγο της. Ύστερα, με τον άγνωστο άντρα να προπορεύεται βαστώντας δυο γιομάτες μεγάλες πάνινες τσάντες κι εκείνη στα τρία μέτρα ξοπίσω του, κίνησαν παριστάνοντας τη γυναίκα του.

Διάβηκαν τον δρόμο των ραφτάδων πίσω απ' το χάνι του Παρασκευά, την περιοχή με τις βιοτεχνίες μεταξωτών, βαμβακερών σεντονιών και γυναικείων πέπλων, τα λεγόμενα τζαρτζάρια, διέσχισαν τη συνοικία του Αγίου Βασιλείου και κατέληξαν στο Κορακόρεμα ή Γκουγκούν Ντερέ. Εκεί, στην ανατολική όχθη του ρέματος και κατέναντι στα ερείπια του εξωτερικού τείχους και της τάφρου του κάστρου των Κομνηνών, εγκαταστάθηκε στο νέο της καταφύγιο. Κύκλωνε το σπί-

τι ψηλός μαντρότοιχος, η κεντρική είσοδος έβλεπε στο χωμάτινο μονοπάτι και διέθετε κήπο στην πίσω μεριά, προς το ρέμα, με μπόλικα απεριποίητα δέντρα.

Της έδειξε ο άντρας το πηγάδι καταμεσής του κήπου και τον εξωτερικό απόπατο και την άφησε ολομόναχη. Στις δυο στενόχωρες κάμαρες, οι οποίες μύριζαν μούχλα και κρέμονταν αράχνες και ξεφλουδισμένοι σοβάδες, δεν υπήρχε κανένα άλλο έπιπλο εκτός απ' το ξύλινο κρεβάτι με το παμπάλαιο στρώμα κι ένα ετοιμόρροπο χαμηλό τραπέζι.

Απίθωσε στο χωματένιο δάπεδο τις παραφουσκωμένες τσάντες και βάλθηκε να συγυρίσει. Αράδιασε στο τραπέζι τα τρόφιμα και τη λάμπα πετρελαίου, κρέμασε τα ρούχα στα καρφιά του τοίχου κι έστρωσε τα σεντόνια και μια κουβέρτα στο ξεχαρβαλωμένο κρεβάτι. Άνοιξε κατόπιν διάπλατα τα παράθυρα και κάθισε στο πέτρινο πεζούλι του κήπου.

Έδυε ο ήλιος κι ακόμη δεν είχε εμφανιστεί ο Γαληνός. Την έπνιγε ο φόβος κι η ανησυχία τι θ' απογίνει και συνάμα το άθλιο κατάλυμα και η απομόνωση. Έφταιγε κι ο περίβολος που της έκοβε τη θέα. Αποτόλμησε στο τέλος και σκαρφάλωσε στην πανύψηλη μουριά.

Πλέον, προφυλαγμένη απ' το πυκνό φύλλωμα και τα κλωνάρια, αγνάντευε τριγύρω. Το κοντινότερο κτίσμα απείχε περί τα εκατό μέτρα. Οι δυο όχθες του ρέματος, όπως εκτείνονταν απ' το άλλοτε λιμάνι των Βυζαντινών μέχρι το βουνό, ξεδιπλώνονταν κυματιστές και πότε έγερναν απότομα και πότε ομαλά με ελαφριά κλίση προς την κοίτη. Ανάμεσα στα τείχη, στα ερείπια, στα πλατώματα και παρόχθια ξεφύτρωναν τα χαμόσπιτα της φτωχολογιάς των μουσουλμάνων, αλλού σκόρπια κι αλλού κοπαδιαστά, κι όλα με βαθουλωμένες στέγες και τοίχους στο χρώμα της ώχρας απ' την υγρασία και τη φθορά. Πλάι στις κατοικίες διακρίνονταν αυλές, κοτέτσια και στάβλοι, κήποι περιφραγμένοι με ξύλινους φράχτες και περιβόλια με πορτοκαλιές, λεμονιές, συκιές, κορομηλιές,

μουριές και ροδακινιές. Θωρούσε και στα ακαλλιέργητα μέρη αγκαθιές, συστάδες δέντρων, μοναχικά πλατάνια και κυπαρίσσια, ενώ κισσοί περιέσφιγγαν πανταχόθεν τα μισογκρεμισμένα κάστρα και τους πύργους.

Αποξεχάστηκε και κύλησε ο χρόνος. Σουρουπώνοντας είδε τον Γαληνό στην αντικρινή μεριά του ρέματος. Διέσχισε κατόπιν τη στεγνή κοίτη με γρήγορες δρασκελιές, ανέβηκε προσεκτικά στην επικλινή όχθη και μπήκε απ' το παραπόρτι του κήπου.

Η Ταλίν βιάστηκε να κατεβεί απ' τη μουριά και τον περίμενε πλάι στο πηγάδι.

«Εδώ θα είσαι ασφαλής», της είπε, περιφέροντας το βλέμμα. «Λίγο απόμερα, αλλά οι γείτονες είναι πάντα περίεργοι».

Ήθελε ν' αποκριθεί ότι την τρομάζει η ερημιά, όμως προτίμησε να σωπάσει. Μπήκαν στο σπίτι κι ο Γαληνός ανέσυρε δυο κουβέρτες απ' την τσάντα που κρατούσε και κάμποσα μαύρα πανιά. Σφάλισε τα παντζούρια και τα παράθυρα και πήρε να καρφώνει τα πανιά ολόγυρά τους.

«Για να μη διακρίνεται το φως της λάμπας τα βράδια», της εξήγησε. «Θ' αμπαρώνεις την εξώπορτα κι όποιος και να σου χτυπήσει δε θ' ανοίξεις. Ούτε θα βγεις στον δρόμο. Στον κήπο να κινείσαι ελεύθερα, δε φαίνεσαι από πουθενά. Ν' αμπαρώνεις και την πόρτα του κήπου. Εγώ θα σου χτυπώ τρεις φορές, έπειτα μία και ξανά τρεις».

«Δε θα μείνεις μαζί μου;» ρώτησε ξέψυχα.

«Αποκλείεται!» αντέδρασε απότομα ο Γαληνός. Ωστόσο, βλέποντας το πρόσωπό της να συννεφιάζει, πρόσθεσε με γλυκύτερο τρόπο: «Έχω τη βιοτεχνία, τα μαθήματα, θα προκαλέσουμε υποψίες αν πηγαينوέρχομαι. Θα κινδυνεύσεις κι εσύ κι εγώ. Όμως θα σ' επισκέπτομαι συχνά. Πολύ πρωί ή το σύθαμπο. Άλλες ώρες μόνο σε μεγάλη ανάγκη. Θα φροντίζω και για ό,τι χρειάζεσαι».

Η Ταλίν μαράζωσε κι έτοιμη ήταν να βάλει τα κλάματα.

«Εγώ δεν έχω τίποτε και κανέναν...» κατάφερε να φελλίσει.

«Πάντως απόψε θα κοιμηθώ εδώ. Δεν προφταίνω να επιστρέψω προτού αρχίσει η απαγόρευση κυκλοφορίας».

Τουλάχιστον θα τη συντρέφει την πρώτη νύχτα.

Αραγε πόσα μυστικά κρύβει ο καθένας βαθιά μέσα του και ποτέ δε μαθαίνονται; Πόσους ανθρώπους θαρρεί κανείς ότι γνώρισε, αλλά δεν είδε παρά μια απατηλή τους εικόνα; Και σε πόσους δικαιολόγησε τα κρίματά τους επειδή ήταν φίλοι ή στενοί συγγενείς, φτιάχνοντας εν γνώσει του ψεύτικο προσωπείο για κείνους;

Λήγοντας ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1877-78 αρκετοί Ρώσοι στρατιώτες επέλεξαν να παραμείνουν στον Πόντο και οι περισσότεροι εξισλαμίστηκαν. Ένας από τούτους και ο Πάβελ Νταλόφ, ο οποίος εγκαταστάθηκε στα Φυσερά, έξι ώρες πεζοπορία δυτικά της Τραπεζούντας, μαζί με δεκατρείς συμπατριώτες του. Ο Πάβελ Νταλόφ και άλλοι δέκα Ρώσοι των Φυσερών αλλαξοπίστησαν, έλαβαν τουρκικά ονόματα, παντρεύτηκαν μουσουλμάνες κι έκαμαν οικογένειες.

Πρωτότοκος γιος του Πάβελ Νταλόφ ήταν ο Χαμζά Χαφίζ, ο οποίος μπαίνοντας στη χωροφυλακή μετακόμισε στην Τραπεζούντα. Το θηριώδες κορμί του και η μόρφωσή του, είχε τελειώσει την Α΄ τάξη του τουρκικού γυμνασίου, προνόμιο σπάνιο ανάμεσα στους χωροφύλακες, του εξασφάλισαν αφενός θέση στην πόλη κι αφετέρου γρήγορη ανέλιξη στην ιεραρχία. Ήδη στα τριάντα του έφερε τον βαθμό του τσαούση. Ήτοι, του λοχία.

Όταν η Σάρα με την Ταλίν έπεσαν πάνω του παρέκει

απ' τη Μητρόπολη, ο Χαμζά Χαφίζ μηρούκαζε δυο σκέψεις. Προηγείτο η συγκλονιστική εμπειρία του πνιγμού πλειάδας Αρμενίων κοντά στα Πλάτανα, στον οποίο συμμετείχε με άλλους χωροφύλακες και τσέτες. Αν διέθετε την απαραίτητη γλωσσική επάρκεια θα ομιλούσε για έκσταση. Στερούμενος ωστόσο της ικανότητας να μετουσιώσει σε λέξεις τη μέθη και την ισχύ της εξουσίας που ένιωσε να τον πλημμυρίζει και να τον συναρπάζει, περιοριζόταν στο πρωτόγονο συναίσθημα της άγριας χαράς. Θαρρείς κι έπνιγε κουνέλια κι ας είχαν το θράσος να βγάζουν φωνή και παρακαλετά. Άπιστα κουνέλια. Κι αυτός να 'ναι ο μέγας τιμωρός, ν' απέχει μισή δρασκειλιά απ' τον θρόνο του Αλλάχ. Να στέκεται φρουρός και προστάτης Του. Γιατί ήταν πεπεισμένος πως οι Αρμένιοι επιβουλεύονταν και το κράτος και τον Αλλάχ.

Απεναντίας, η δεύτερη σκέψη τον έθλιβε. Όντας έξι χρόνια παντρεμένος, ξέσκιζε τα σωθικά του το γεγονός ότι παρέμενε άτεκνος· επιπλέον, τα κρυφά σχόλια των συναδέλφων του, μια και ευθέως ουδείς τολμούσε να τα ξεστομίσει. Τον αποκαλούσαν με το παρατσούκλι *Τζούφιο τασάκ*, που θα πει κούφιο, άσφαιρο αρχίδι. Πιότερο έφερε βαρέως τους κομπασμούς πίσω από την πλάτη του, παρά αυτό καθ' αυτό το ότι δεν τεκνοποιούσε η γυναίκα του. Για τον ίδιο, ασφαλώς, δεν ετίθετο πρόβλημα ακαρπίας και σκόπευε να το αποδείξει. Η δεύτερη σύζυγος, επιτρέποντος ως γνωστόν του ισλαμικού νόμου, θα βούλωνε τα στόματα ολωνών. Και θα τα βούλωνε σπέρνοντας γιους αράδα. Θα έπαιρνε δεύτερη και τρίτη γυναίκα. Το πολυβόλο τασάκ θα τον ονομάτιζαν πια.

Πάνω σε τούτη τη σκέψη άστραψε αντίκρυ του ο ήλιος της Ταλίν και μονομιάς το αποφάσισε. Εκείνη θα γινόταν η μάνα των παιδιών του! Όμως δεν εκτίμησε σωστά την αντίδραση της Σάρας και αναγκάστηκε να τις κυνηγά στα στενοσόκακα, ωστόσο απαντήθηκαν με την ομάδα των Αρμενίων και τον μουχτάρη τους.

Προφανώς και δεν τους φοβήθηκε. Απλώς χρησιμοποίησε τη διπλωματική οδό. Ήξερε ότι ο μουχτάρης κατέδιδε όσους Αρμένιους επιχειρούσαν να διαφύγουν ή κρύβονταν εδώ κι εκεί. Είχε δηλώσει κι ότι θα γενεί μωαμεθανός για να σώσει το τομάρι του, όπως κι ένας παπάς τους, αλλά τους έφαγε και τους δυο το σκοτάδι. Απ' τα χέρια του πήγαν κι αφού προηγουμένως ο μουχτάρης μαρτύρησε τη διεύθυνση της Ταλίν, ασχέτως εάν φρόντισε η πανούργα η μάνα της να την κρύψει.

Αρχικά πίστεψε πως την παρέδωσε στη Μητρόπολη. Ωστόσο σύντομα διαπίστωσε το ψέμα της. Βάλθηκε τότε ν' αναζητά ποιος την έκρυβε. Του έλαχε και πληθώρα υποχρεώσεων. Η σφαγή των Αρμενίων στη γέφυρα του Πυξίτη, το πνίξιμο πολλών αγοριών στον κόλπο της Δαφνούνας, ενώ χρειάστηκε να ταξιδέψει στην επαρχία για ανάλογες θεάρεστες πράξεις και συνέδραμε στον διωγμό Αρμενίων από τα παράλια του Πόντου, τους οποίους μετέφεραν μέσω Τραπεζούντας στην Αργυρούπολη. Πέρασε έτσι πióτερο από μήνας μέχρι να μάθει ότι η Σάρα δούλευε στη βιοτεχνία επεξεργασίας και εμπορίου φουντουκιών του Ρωμυλίδη. Είχαν αφανιστεί κι όλοι οι Αρμένιοι και με δυσκολία το ανακάλυψε, μια και δεν προνόησε να ρωτήσει τον μουχτάρη.

Μαθαίνοντάς το έψαξε στο εργοστάσιο και στα σπίτια των εργατριών και των εργατών, με πρώτο τον επιστάτη, τον Πάντζιο. Πουθενά δεν την εντόπισε, άφαντη. Λύσσαξε απ' το κακό του, αρρώστησε. Έδειρε χριστιανούς γείτονες της Σάρας, απείλησε πλανόδιους πωλητές, αγωγιάτες και μαγαζάτορες, κάλεσε και δυο τρεις Ρωμιούς καταδότες που γνώριζε, εντούτοις καμιά πληροφορία δεν αποκόμισε. Κατόπιν συνόδευσε τον Αμερικανό πρόξενο Όσκαρ Χέιζερ στο Ερζερούμ, όθεν επέστρεψε στα τέλη Αυγούστου και συνέχισε τις έρευνες, οι οποίες και πάλι απέβησαν άκαρπες.

Το αναμάσημα όσων προηγήθηκαν τον οδηγούσε να εγκαταλείψει την προσπάθεια. Θα έβρισκε άλλη γυναίκα να τε-

κνοποιήσει. Στ' ανάθεμα η Αρμενοπούλα κι ας τον φαρμάκωσε με τις ομορφάδες της.

Τούτα στοχαζόταν στα τέλη Σεπτέμβρη ρουφώντας τον ναργιλέ του στον Μπουγιούκ Καφενέ στην πλατεία Γκιαούρ Μειντάν. Ήταν δυο μέρες μετά τον νέο βομβαρδισμό της Τραπεζούντας από τα ρωσικά θωρηκτά, ο οποίος όμως ελάχιστας ζημιές προκάλεσε.

«Μεγάλα βάσανα σε κρατούν, εφέντη Χαμζά Χαφίζ», σχολίασε απ' το διπλανό τραπέζι ένας Ρωμιός, άγνωστός του.

«Δικές μου έγνοιες, δικός μου λογαριασμός και πώς θα τις κουμαντάρω!» μούγκρισε οργισμένος.

«Εγώ να βοηθήσω ήθελα, να με συμπαθάς», αναδιπλώθηκε κείνος.

Η στάση του κίνησε την περιέργεια του Χαμζά Χαφίζ κι αμέσως άλλαξε ρότα.

«Καμιά φορά τα βάσανα του μυαλού μολύνουν τη γλώσσα. Εμένα να συμπαθάς. Κάθισε μαζί μου να σε τρατάρω».

«Καλοδεχούμενο το κέρασμά σου, μα είναι ώρα να φύγω. Αναρωτιόμουν μήπως αντιμετωπίζεις τίποτε οικονομικά προβλήματα».

«Σε όλους λείπουν οι παράδες, εξόν τους πλούσιους».

«Σκέφτηκα το εξής. Ο τσαούς Χαμζά Χαφίζ έρχεται σε επαφή με τόσο κόσμο. Κάποιους Ρωμιούς θα γνωρίζει που τα παιδιά τους να χρειάζονται δάσκαλο. Μπορεί κι ανάμεσα στους μουσουλμάνους, για γαλλικά. Κι αν μεσολαβήσει, θα λάβει και το μπαξίσι του».

«Ξέρω μπόλικους. Ελόγου σου είσαι ο δάσκαλος;»

«Μπα, δεν κατέχω τη γαλλική. Για έναν φίλο μου πρόκειται, τον βαφτιστικό του Σεμενιάδη με τη βιοτεχνία φουντουκιών. Γαληνός Φιλονίδης τ' όνομά του».

Ο Χαμζά Χαφίζ κάκισε τον εαυτό του επειδή του διέφυγε μια τόσο σημαντική πληροφορία κι από την άλλη μακάριζε την τύχη του. Έφταιγε, βεβαίως, κι ότι η βιοτεχνία ήταν

γνωστή ως ιδιοκτησία Ρωμυλίδη, αφού πολλοί παρέλειπαν το όνομα του συνιδιοκτήτη.

«Βασίσου σε μένα. Κάτι θα κάνω να του βρω μαθητές. Ο φίλος σου έχει καμιά παραδουλεύτρα;»

«Δεν ξέρω, εφέντη. Πλούσιος είναι ο νονός του, μάλλον θα του προσέλαβε. Σπίτι του δεν έτυχε να πάω».

Τον ξεψάχνισε λίγο ακόμη ο Χαμζά Χαφίζ, χωρίς να προκύψει κάτι αξιόλογο. Ούτε τον ενδιέφερε σε τι αποσκοπούσε ο Ρωμιός, ο οποίος του συστήθηκε μ' ένα ασυνήθιστο όνομα. Τα περί δασκάλου και μαθημάτων τ' άκουγε βερεσέ. Προσχήματα και καπνός προκειμένου να θολώσει την προδοσία του. Ήταν ευρύτερα γνωστό ότι αναζητούσε την Ταλίν. Από κάπου το έμαθε και, για δικούς του λόγους, μηχανεύτηκε να στρέψει την προσοχή του προς τον Γαληνό Φιλονίδη. Προφανώς υπέθετε ή και γνώριζε πως εκείνος την κρύβει, μα δεν ήθελε να το πει ξεκάθαρα. Φυλαγόταν. Σε κάθε περίπτωση έπρεπε να το εξακριβώσει άμεσα.

«Με την ύαν!» ευχήθηκε στην ποντιακή διάλεκτο και σηκώθηκε.

«Σ' σο καλόν!» ανταπάντησε ο Ρωμιός.

Δεν άφησε να χαθεί καθόλου χρόνος κι ευθύς έσπευσε στη βιοτεχνία των Ρωμυλίδη-Σεμενιάδη.

«Ψάχνω τον βαπτισιμιό του αφεντικού σου!» έκραξε αγριεμένος στον Πάντζιο. «Γιατί δε μου ανέφερες τίποτε όταν σου ζήτησα το τεφτέρι του προσωπικού;»

«Ο Γαληνός δεν ασχολείται με τη δουλειά, εφέντη. Μήτε ανακατεύεται με τους εργάτες. Καθηγητής είναι», αποκρίθηκε ο Πάντζιος.

«Θα το δούμε αν ανακατώνεται. Πού μένει;»

«Ρώτα τον ίδιο. Απέναντι βρίσκεται, στο μαγαζί του Φείζελ Κιουλκάν».

Ενόψει του εκποτισμού των Αρμενίων απ' την Τραπεζού-
ντα τον Ιούνιο του 1915, ένα κορίτσι που μοιάζει να το
ζωγράφησε ο ίδιος ο Θεός καταφεύγει στο σπίτι ενός
αγνώστου. Στην Ορντού ένα άλλο κορίτσι εύπορης ελληνικής
οικογένειας ετοιμάζεται για τον γάμο της και πασχίζει να ορα-
ματιστεί το μέλλον μ' έναν άντρα τον οποίο ελάχιστα γνωρίζει.

Ο χαρισματικός, θρήσκος και θεματοφύλακας των ηθών της
εποχής Γαληνός Φιλονίδης διχάζεται ανάμεσα σε δυο γυναί-
κες· δοκιμάζεται εμπρός στις ιδέες του· έρχεται αντιμέτωπος
με την αγριότητα και το μίσος· συντρίβεται και θέτει ως στόχο
ζωής να εκδικηθεί εκείνον που του προκάλεσε τον μέγα πόνο.

Στο παρασκήνιο της μυθοπλασίας ιχνογραφείται ο Πόντος
μέχρι την ανταλλαγή των πληθυσμών· η ομογενοποίηση των φυ-
λών με συνδετικό κρίκο μα και άλλοθι τη θρησκεία· ο φόβος, η
μισαλλοδοξία και ο εθνικισμός που ενσπείρουν οι Νεότουρκοι
και στη συνέχεια οι Κεμαλιστές· η καθημερινή ζωή στα πρώτα
χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης· οι διώξεις των Ελλήνων επί
Στάλιν· τα στρατόπεδα εργασίας στη Σιβηρία και οι στέπες
του Καζακστάν με αφόρητους καύσωνες το καλοκαίρι και
σφοδρό ψύχος τον χειμώνα· οι πόθοι, τα πάθη και τα δεινά
των Ποντίων.

Κι όλα, μέσα από το πολυσχιδές ταξίδι που γράφει η ζωή και
το ταξίδι που γράφεται για τη ζωή, να φαντάζουν φλόγες και
κινήσεις του ποντιακού χορού σέρρα, του χορού της φωτιάς.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-1533-8

9 786180 115338

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 18011

Γ Ι Α Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ Μ Ε Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ